

Vilniaus Universitetas
Filosofijos Fakultetas
Socialinio darbo katedra

Gintarė Vaidotaitė

Socialinio darbo studijų programa

Magistro darbas

LIETUVOS SOCIALINĖS PINIGINĖS PARAMOS RAIDA 1990 - 2006 m. m.

Darbo vadovas - Doc. dr. R. Lazutka

Vilnius 2007

TURINYS

1. ĮVADAS	6
1.1. Socialinės paramos samprata	8
1.1.1. Socialinės paramos vieta bendroje socialinės apsaugos sistemoje.	11
1.1.2. Piniginės socialinės paramos samprata.	14
1.1.3. Socialinių paslaugų samprata.	15
1.2. Socialinė piniginė parama skirtingoms grupėms	18
1.2.1. Socialinė piniginė parama šeimoms, auginančioms vaikus	18
1.2.2. Socialinė piniginė parama nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims.....	23
1.2.3. Socialinė piniginė parama našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams.	27
1.2.4. Socialinė piniginė parama senatvėje.	29
1.2.5. Socialinė piniginė parama neįgaliesiems.	31
1.3. Socialinės piniginės paramos administravimas.	33
1.4. Socialinės piniginės paramos finansavimas.	34
1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.	37
2. TYRIMO METODIKA	38
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	39
4. REZULTATŲ APIBENDRINIMAS	45
IŠVADOS	49
LITERATŪRA	50
PRIEDAI	52

Baigiamąjį darbą „**Lietuvos socialinės piniginės paramos raida 1990 – 2006 m. m.**“ patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanų įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

.....

(Data)

.....

(Absolvento parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA)
Darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....

(Data)

.....

(Vadovo parašas)

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu katedra gavo

.....

(Data)

.....

(Katedros reikalų tvarkytojos parašas)

SANTRAUKA

Lietuvai atgavus nepriklausomybę pradėta garsiai kalbėti apie žmogaus adaptaciją ji supančioje ir ryškiai besikeičiančioje aplinkoje, apie būtinausius žmogaus poreikius bei jų tenkinimo galimybes. Žmogui reikia maisto, šilto būsto tam, kad jis galėtų būti žmogumi. Žengiant demokratinės visuomenės kūrimo link, buvo atkreiptas dėmesys į silpniausius mūsų visuomenės narius: vienišus senus žmones, šeimas, turinčias socialinių problemų, neįgalius asmenis, vaikus, likusius be tėvų globos ir kitus, turinčius įvairių socialinių problemų asmenis. Tas rūpinimasis žmonėmis kasmet vis augo ir didėjo. Didžiausias lūžis specialistų akimis, įvyko 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojus LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas Nr. IX-1675 (Žin., 2003, Nr. 73-3352). Jam įsigaliojus, pradėtas vertinti asmenų, besikreipiančių gauti socialinę paramą, turtas. Ryšium su tuo, piniginės paramos teikimas tampa tikslesnis ir parama teikiama tiems, kuriems tikrai jos reikia. 2004 metai buvo svarbus ir tuo, kad vietoj šeimos pašalpos atsiranda išmoka vaikui (LR išmokų vaikams įstatymas).

Lyginant su praėjusiu dešimtmečiu, atsirado naujų paramos rūšių: vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti, globos (rūpybos) išmoka, vienkartinė išmoka nėščiai moteriai ir kitos. Pasak apklaustų specialistų, labai svarbus yra 2006 m. priimtas LR socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr. X-686 (Žin., 2006, Nr. 73-2755), kuriuo vaikams skiriamas nemokamas maitinimas mokyklose bei pinigai mokyklinėms priemonėms įsigyti.

Atlikto kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė ne tik minėtas socialinės piniginės paramos vystimosi tendencijas, esminius lūžius ir pokyčius, bet ir šios sistemos trūkumus: socialinės pašalpos teikimas išugdė didelį bedarbių skaičių, teikiama parama ne visada skiriama tiems, kuriems tikrai jos reikia, pašalpos yra per mažos, kad tie, kuriems tikrai reikalinga parama, patenkintų bent minimalius gyvenimo poreikius.

Atsižvelgiant į išvardintus trūkumus ir tobulinant vis sparčiau besivystančią socialinės paramos sistemą, reikėtų socialinę paramą labiau integruoti į šeimas, auginančias vaikus, dar labiau sugriežtinti socialinių pašalpų gavimo kriterijus, mažinti bedarbių skaičių.

SUMMARY

„DEVELOPMENT OF SOCIAL ASSISTANCE IN LITHUANIA IN THE PERIOD OF 1990-2006“

After Lithuania recovered its independence, more attention was being paid to the people's adaptation in a constantly changing environment, to the vital needs of the people and possibilities of satisfying them. The decision to create a democratic society obliged the authorities to concern for the weakest members of our society: old lonely people, families having social problems, disabled people, orphans, etc. This concern increased every year. The turning point, according to the specialists, took place in January 1, 2004, when the law of the monetary social maintenance for families (individuals) with low income of the Lithuanian Republic was enforced (No. IX-1675; News 2003, No 73-3352). According to the law the property of the individuals who applied to receive the social payment was being evaluated. This made the rendering of the financial support more accurate – the money was given to those who needed it most. The year of 2004 was very important as the payment to the child (instead of the family allowance) was introduced (the law of the allowance to children of the Lithuanian Republic).

As compared to the last decade, there have appeared new types of allowance: single payment of the dwelling to acquire or to settle oneself in a new flat, payment of the ward ship, single payment for pregnant women, etc. According to the specialist, the law of social support for schoolchildren of the Lithuanian Republic (No. X-686, News 2006, No. 73-2755) accepted in 2006 is very important, too. Pupils are given free nourishment at school and money for the acquisition of school supplies.

The results of the qualitative investigation revealed not only the above mentioned tendencies of the development of the system of social monetary support but its shortcomings, as well. The rendering of the social support has enlarged the number of the unemployed, financial support is not always given to those who really need it most and the allowance is too small to satisfy at least minimum of one's needs.

Taking into consideration the above mentioned shortcomings and trying to improve the system of social maintenance, it is necessary to integrate the social support into families with children, to make the criteria for the rendering of social payment stricter and to reduce the number of unemployed people.

1. ĮVADAS

Šio darbo *tema* - Lietuvos socialinės piniginės paramos raida 1990 – 2006 m. m. Pamatinė, visą darbą apjungianti sąvoka yra *socialinė parama*, kuri apibūdinama kaip įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių visuma, apimanti piniginę paramą ir socialines paslaugas jos reikalingiems asmenims, neapdraustiems SODRA (Neįgaliųjų ir jų šeimos narių teisės, 2003). Socialinė parama yra svarbi socialinės apsaugos sistemos dalis, o socialinė apsauga yra viena iš Lietuvos socialinės politikos krypčių. Socialinė apsauga – vienas svarbiausių socialinės raidos faktorių. Turbūt nei vienas žmogus savo gyvenime neišvengia kritiškų laikotarpių, kuomet jam būtina šios sistemos parama. Socialinė politika yra vienas pagrindinių visuomenės saugumo ir stabilumo garantų. Jos vaidmuo šalies gyvenime yra ypatingai svarbus ir nuolat darosi vis reikšmingesnis. Ji paliečia beveik visas gyventojų grupes, turinčias įvairių, kartais labai skirtingų interesų, todėl socialinės apsaugos profesionalūs darbuotojai rengia, tobulina ir grindžia socialinės politikos sprendimus laikydamiesi sisteminės sampratos.

Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – tai padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas.

Pagrindinės socialinės paramos sistemos įgyvendintojos yra savivaldybės, jose labiausiai išryškėja žmonių socialinės problemos. Socialinę paramą sudaro piniginė parama ir socialinės paslaugos. Piniginė parama daugiausiai teikiama pašalpomis. Tokia parama ypač reikšminga mažas pajamas turinčioms šeimoms.

Empirinį šio darbo pagrindą sudaro **Lietuvos socialinės piniginės paramos raidos 1990 - 2006 m. m. tyrimas.**

Šio darbo tikslas – aprašyti bei išanalizuoti Lietuvos socialinės piniginės paramos raidą 1990-2006 m. m..

Pirmajame šio darbo skyriuje nagrinėjama Socialinės paramos samprata: pateikiamas išsamus socialinės paramos sampratos vietos bendroje socialinės apsaugos sistemoje aprašymas, aprašomos piniginės socialinės paramos bei socialinių paslaugų sampratos. Pateikiama išsami Lietuvos socialinės piniginės paramos sistemos analizė.

Antrajame skyriuje nagrinėjama socialinė piniginė parama skirtingoms grupėms bei trumpai apžvelgiamas socialinis draudimas: šeimoms, auginančioms vaikus, jaunoms šeimoms, našlaičiams, invalidams bei seniems žmonėms.

Trečiajame bei ketvirtajame skyriuose pristatomas socialinės piniginės paramos administravimas bei finansavimas.

Penktame skyriuje pristatomas atliktas kokybinis tyrimas ir analizuojami gauti rezultatai.

Darbo pabaigoje pateikiamos teorinės bei empirinės analizės išvados.

1.1. SOCIALINĖS PARAMOS SAMPRATA

Pasaulyje socialinės apsaugos sąvoka interpretuojama labai įvairiai. Kiekvienas autorius ją apibūdina savitai. Kai kuriose šalyse socialinės apsaugos apibrėžimas pateikiamas įstatyme, kitur apibrėžiamas socialinės apsaugos objektas ar yra numatyti teisiniai aktai, priklausantys socialiniai apsaugai. Labiausiai šiuo metu paplitusios socialinės apsaugos formos yra *socialinė parama* ir *socialinis draudimas*.

Socialinio draudimo atveju solidarumo sistemų nariai savanoriška ar privalomai patys moka draudiminius įnašus, arba kiti sumoka už juos, ir todėl tokios solidarumo sistemos nariui patyrus socialinę riziką yra galimybė gauti socialinę pašalpą (Pieters, 1998).

Socialinės paramos schemas teikia pašalpas žmonėms, kuriems iš tikrųjų jų reikia. Paramos schemas finansuojamos valstybės lėšomis, todėl, prieš teikiant socialinę pašalpą potencialiam jos gavėjui, pirmiausiai gali būti patikrinamos jo pajamos (Pieters, 1998).

Kaip galime pastebėti skirtumas tarp socialinio draudimo ir socialinės paramos yra aiškus: kiekvienas apsidraudęs žmogus, patekęs į socialinės rizikos situaciją, nepriklausomai nuo to, ar jam iš tiesų reikalinga draudimo išmoka, turi teisę gauti ją. Bet kiekvienas, norintis gauti socialinę paramą, turi būti pasiruošęs patikrinimui, ar jo pajamos ir gyvenimo sąlygos atitinka reikalavimus, kad gauti socialinę paramą.

Taip pat vertėtų paminėti, kad be minėtų socialinės apsaugos formų, kai kuriose šalyse naudojamos ir kitokių rūšių formos, iš kurių norėčiau paminėti *socialines kompensacijas*. Čia turima omenyje invalidumo, senatvės ar maitintojo netekimo pensijos, kurios mokamos nukentėjusiems nuo karo ar valstybei pažeidus žmogaus teises, taip pat ir nukentėjusieji nuo privalomo vakcinavimo. Šitas schemas finansuoja valstybė. Išmokant šios rūšies kompensacijas, gyvenimo lėšų šaltiniai paprastai nėra tikrinami (Pieters, 1998).

Lietuvos socialinė apsauga buvo reformuota 1990 – 1991 metais. Tada buvo įteisinti pagrindiniai dabar galiojantys jos principai ir sukurtos pagrindinės vykdomosios institucijos.

Atkūrus Lietuvos Respublikos politinę nepriklausomybę, buvo siekiama liberalizuoti visuomenę ir iš esmės pertvarkyti ūkį rinkos ekonomikos kryptimi, vykdant radikalias socialine ir ekonomines reformas. Deja, pirmieji penkeri metai nebuvo lengvi. Šalia vilties kuo greičiau vystytis, buvo ir skaudžių netekčių – gyvenimo trukmės ir realių gyventojų pajamų mažėjimas, didėjantis nedarbas, nepriteklis švietimo, sveikatos ir kitose sferose. Jau nuo 1989 metų dirbančiųjų gyventojų skaičius mažėjo. Pagal 1995 metų Pranešimą apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1994 metais dirbančiųjų buvo 8,9% mažiau nei 1989 metais. Vykstant reformai, daugiausiai buvo atleidžiamos apskaitos ir planavimo darbą dirbusios moterys, taip pat pramonės

įmonėse ir statybos organizacijose dirbę vyresnio amžiaus žmonės bei invalidai. Neteko darbo nemažai jaunų žmonių, neturinčių didelio profesinio patyrimo. Prasidėjo formuotis neoficialus („šešėlinis“) užimtumas. Vis labiau didėjanti infliacija skurdino žmones (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą, 1995).

Pirmieji socialinės apsaugos reformos žingsniai buvo žengti dar 1990, kai rudenį priimtame Gyventojų pajamų garantijų įstatyme buvo numatytos priemonės padėti patiems skurdžiausiems gyventojams. Šiame įstatyme buvo apibrėžta minimalaus gyvenimo lygio sąvoka, apibūdinama kaip „šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius“ (LR Gyventojų pajamų garantijų įstatymas, 1990). Toks buvo pirminis sumanymas, kad, kuriant nepriklausomą, demokratinę valstybę, kiekvienam gyventojui būtų garantuoti minimalūs gyvenimo standartai. Tačiau, kylant kainoms, ribotos valstybės biudžeto galimybės, nesugebėjo didinti MGL tiek, kiek kilo kainos. Ir 1992 metų pabaigoje Vyriausybės tvirtinas MGL įgijo naują prasmę, visiškai kitokią, nei buvo numatyta įstatyme. MGL nebegalėjo garantuoti net minimalių poreikių maistui ir tik įteisino valstybės biudžeto galimybę išmokėti įstatymais nustatytas socialines išmokas. Situacija nepasikeitė ir 1994 metais. Nuolatinis tvirtinamo MGL atsilikimas nuo skaičiuotino dar padidėjo ir tai reiškė, kad parama skurdžiausiems gyventojų sluoksniams yra nepakankama, todėl reikėjo kažko, kas užtikrintų bent minimalų pragyvenimo lygį.

1994 metų lapkritį įsigaliojo LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančius vaikus, įstatymas. Pagal jį buvo mokamos valstybinės pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus, kurioms labiausiai reikalinga valstybės socialinė parama, taip pat nustatytas našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikų rėmimas. Jis pakeitė iki šiol buvusį Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymą.

Vėliau, atsižvelgiant į šalyje vykstančius pasikeitimus, socialinės apsaugos sistema buvo plėtojama toliau. Buvo rengiami nauji bei tobulinami esami įstatymai, kad jie geriau atitiktų pakitusias sąlygas ir poreikius. Vienas svarbiausių 1996 metais priimtų teisinių aktų buvo Socialinių paslaugų įstatymas. Jis apibrėžė ir susistemino Lietuvos Respublikoje teikiamas paslaugas, nustatė jų teikimo ir gavimo sąlygas, reglamentavo socialinių paslaugų teikėjų bei gavėjų santykius, numatė socialinių paslaugų finansavimo principus, apibrėžė profesionalų socialinį darbą.

1997 – 1998 metus galima vertinti kaip palyginti ramius socialinės apsaugos sistemos metus. Atsigaunant šalies ūkiui ir didėjant realioms dirbančiųjų pajamoms, proporcingai didėjo ir socialinio draudimo išmokos. Sustiprėjo ir įgavo didesnę profesionalumą bei visuomenės pasitikėjimą socialinio draudimo administracija. Piniginė socialinė parama daugiausiai buvo

teikiama pašalpomis. Socialinės paramos svarba nuolat didėja, nes žmonėms, gaunantiems tiek dideles, tiek mažas pajamas, socialinės paslaugos yra reikalingos (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1998).

Besivystant socialinės apsaugos sistemai, labai svarbus žingsnis buvo 1999 metais priimtas Pensijų fondų įstatymas. Šis įstatymas įteisino pensijų fondų steigimo ir veiklos galimybę, sudarė prielaidas atsakomybę už pensinį draudimą prisiimti ir valstybinam, ir privačiam sektoriui. Taip pat 1999 metais buvo priimtas Valstybės tarnybos įstatymas, pagal kurį turėjo atsirasti dar viena valstybinių pensijų rūšis – valstybės tarnautojų pensijos (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1999).

Toliau, besivystant socialinės apsaugos sistemoje, esminis lūžis buvo 2004 metais priimtas LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas. Jam įsigaliojus, šalyje buvo pradėta įgyvendinti vieninga pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta piniginės socialinės paramos sistema. Nepasiturintiems gyventojams mokama socialinė pašalpa, garantuojanti minimalias lėšas prasimaitinti, ir teikiamos būsto šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei šaltam vandeniui kompensacijos.

Nuo 2005 metų globos (rūpybos) išmoka (anksčiau – našlaičio stipendija) studijuojantiems buvusiems globotiniams ir našlaičiams bei vienkartinė išmoka nėščiai moteriai (anksčiau – nėštumo pašalpa besimokančioms moterims) mokamos ne mokymosi įstaigose, o savivaldybių socialinės paramos skyriuose. Taip pat, mažinant nepasiturinčių šeimų socialinę atskirtį, skurdo riziką bei siekiant padidinti socialinę paramą, nuo 2005 metų padidintas valstybės remiamų pajamų dydis (Socialinis pranešimas, 2004).

2006 metais valstybės remiamos pajamos dar labiau išaugo ir siekė jau 185 Lt. Dar vienas labai svarbus 2005 metų įvykis – nuo liepos 1 d. įsigaliojęs Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Pagal šį įstatymą asmens darbingumo lygio vertinimas neapsiriboja vien tik medicininiais kriterijais, o vertinamas kompleksiskai – atsižvelgiant į asmens sveikatos būklės ir profesinių, funkcinių veiksmų bei aplinkybių, darančių įtaką žmogaus darbingumui, visumą.

Ne mažiau reikšmingas buvo ir 2006 metais priimtas naujasis Socialinių paslaugų įstatymas. Juo siekiama padaryti, kad socialinės globos reikalingas žmogus būtinas paslaugas gautų savo namuose ar bendruomenėje, taip kuo ilgiau išlikdamas jam įprastoje socialinėje aplinkoje.

Tolimesniuose skyriuose aptarsime plačiau visas socialinės apsaugos formas plačiau, tačiau jau dabar matome, kad pagrindinis socialinės apsaugos tikslas – apsaugoti žmogų nuo *socialinės rizikos*. Socialinės rizikos atvejai – medicininė priežiūra, liga, nedarbas, senatvė, susižalojimas darbe, šeimos rūpesčiai, motinystė, invalidumas bei mirtis.

1.1.1. Socialinės paramos vieta bendroje socialinės apsaugos sistemoje

Lietuvos socialinės apsaugos analizę vertėtų pradėti nuo socialinės politikos, kaip vieno svarbiausių valstybinės (viešosios) politikos sektorių, bendriausių požymių aptarimo. Trumpai tariant, *socialinė politika* – tai visuma politinių veiksnių bei priemonių, kuriais siekiama socialinės gerovės (Guogis, 2000).

Lietuvos socialinė politika buvo reformuota 1990-1991 metais, kuomet buvo įteisinti esminiai šiuo metu galiojantys jos principai bei sukurtos pagrindinės vykdomosios institucijos (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą, 1998). Socialinę politiką Lietuvoje veda trijų lygmenų vykdomoji valdžia:

- a) Seimas (Seimo Socialinių ir darbo reikalų komitetas) – tai aukščiausio lygio valdžia, kuri lemia socialinę politiką, formuojamą išleidžiamais įstatymais;
- b) Vyriausybė (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, toliau – SADM) – leidžia su socialine politika susijusius nutarimus;
- c) Miestų, rajonų savivaldybių ir apskričių valdžia – įgyvendina Seimo bei Vyriausybės įstatymus, nutarimus atsižvelgdama į konkrečios vietovės, kontingento poreikius (Vaicekauskienė, 2003).

Apžvelgus pastarųjų metų socialinės infrastruktūros formavimo procesus, pastebima auganti decentralizacijos tendencija. Jai būdingas centrinės valdžios įtakos mažinimas, savivaldos institucijų atsakomybės didinimas, bendruomenės ar individo aktyvumo skatinimas (Bernotas, Guogis, 2003). Decentralizacija yra tampriai susijusi su demokratiniu socialinės partnerystės ir bendros atsakomybės principu, kuris reiškia socialinį dialogą, bendradarbiavimą tarp vyriausybės, savivaldybių, nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO), bendruomenių atstovų, verslo įmonių ir kitų institucijų (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos socialinė politika yra vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis – formuojant bei įgyvendinant darbo politiką ir socialinę apsaugą. Darbo politikos komponentai yra darbo rinka, darbo santykiai ir apmokėjimas, teisiųjų garantijų užtikrinimas, darbuotojų sauga ir sveikata (Socialinis pranešimas, 2003). Pasirinktos temos bei tyrimo požiūriu labai aktuali yra socialinės apsaugos sistema.

Jau minėta, kad socialinė apsauga yra viena iš Lietuvos socialinės politikos krypčių. Apjungus įvairiuose literatūros šaltiniuose aptiktus svarstymus, galima pateikti tokį socialinės apsaugos apibrėžimą: *socialinė apsauga* – tai įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių sistema, užtikrinanti lėšų ir paslaugų teikimą socialinių rizikų atvejais, suteikianti papildomų pajamų būtiniausioms šeimos (asmens) poreikiams tenkinti. Socialinės rizikos, arba socialiniai

pavojai, savo ruožtu, apibūdinami kaip pajamų praradimas, žymus jų sumažėjimas arba papildomos išlaidos dėl senatvės, neįgalumo, ligos, nedarbo, motinystės (tėvystės), artimųjų globos, nepritekliaus, mirties ir kitų šeimos aplinkybių. Teisė į socialinę apsaugą vienodais pagrindais turi visi Lietuvoje gyvenantys LR piliečiai, taip pat ir užsieniečiai, tarp jų – asmenys be pilietybės, turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje (Neįgaliųjų ir jų šeimos teisės, 2003).

Siekiant pagrįsti socialinės apsaugos sistemos būtinybę, galima pasitelkti socialinės raidos terminą. Socialinė raida apima ne tik ekonomiką, bet ir visas kitas visuomenės gyvenimo sferas ir turėtų būti sutelkta į žmogų, jo gyvenimo kokybės plėtrą (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą, 2003). Žmogaus socialine raida vadinamas procesas, praplečiantis žmogaus pasirinkimo galimybes. Taigi, bet kuriame visuomenės gyvenimo lygyje žmogus privalo turėti galimybę pasirinkti tris svarbiausius dalykus:

- ❖ ilgai ir sveikai gyventi;
- ❖ įgyti žinių;
- ❖ apsirūpinti ištekliais (daugiausiai iš darbo pajamų), reikalingais normaliam gyvenimo lygiui pasiekti.

(Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą, 2003).

Įvairių socialinių rizikų atvejais trečiasis žmogaus socialinės raidos aspektas tampa sunkiai pasiekiamas, kadangi darbo pajamos prarandamos arba jos yra nepakankamos. Šiuolaikinėje visuomenėje vis labiau įsitvirtina nuomonė, kad artimiausia bendrija, turinti žmogui teikti socialinę pagalbą, yra jo šeima, artimieji (Pieters, 1998). Nesant tokių galimybių, žmogui būtina valstybės parama, tiksliau – socialinės apsaugos teikiamos priemonės arba socialinės garantijos. Ši nuostata yra įtvirtinta pagrindiniame Lietuvos teisiniame akte – LR Konstitucijoje, kurioje teigiama, kad „Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir <...> gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju“ (LR Konstitucija, 48 straipsnis, 1996).

Šiuo metu šalies socialinės apsaugos sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: socialinis draudimas ir socialinė parama. Be socialinės apsaugos veikia su ja susijusi specialių socialinių išmokų struktūra. Plačiau aptarsime kiekvieną iš šių dalių.

Didžiausią socialinės apsaugos dalį sudaro *socialinis draudimas*. Pagal galiojančius įstatymus juo privalomai draudžiami beveik visi ekonomiškai aktyvūs gyventojai, taip pat tie, kuriems numatytos specialios socialinės išmokos (kariai ir pareigūnai, mokslininkai ir kt.). Taip siekiama įgyvendinti socialinio draudimo universalumo principą, kad jokia gyventojų grupė neliktų nuošalyje nuo socialinio draudimo suteikiamų teisių ir kiek galima vienodai vykdytų jame numatytas pareigas.

Socialinio draudimo sektorius yra finansuojamas išankstinėmis pinigėmis gyventojų įmokomis, apskaičiuojamomis nuo darbo užmokesčio, bei mokantis su tomis įmokomis susijusias socialines išmokas (socialinius transferus) (Bernotas, Guogis, 2003). Teisės į socialinę apsaugą ir apsaugos dydžio susiejimas su asmens išankstiniu įnašu į socialinės apsaugos sistemą vadinamas nuopelnų principu socialinėje apsaugoje (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Socialinės paramos teisės taip pat pripažįstamos visiems šalies gyventojams, tačiau priešingai negu socialinio draudimo teisės, jos suteikiamos nepriklausomai nuo tikslinių įmokų mokėjimų toms gyventojų grupėms, kurios laikomos reikalingos tokios paramos.

Siekiant aiškiau suvokti nagrinėjamą temą bei atlikto tyrimo reikšmę, pirmiausia svarbu apibrėžti *socialinės paramos* sąvoką.

Kaip jau buvo minėta, socialinė parama – tai įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių visuma, apimanti piniginę paramą ir socialines paslaugas jos reikalingiems asmenims, nepadraustiems SODRA (Neįgaliųjų ir jų šeimos narių teisės, 2003). Remiama tik tuo atveju, jeigu šeimos (asmens) pragyvenimo šaltiniai yra nepakankami, o paramos dydis nustatomas iki minimalių poreikių patenkinimo lygio. Socialinės paramos sistema neužtikrina žmogui ilgalaikio ekonominio bei socialinio saugumo, o tik padeda išgyventi ekstremaliomis sąlygomis, integruotis visuomenėje (Vaicekauskienė, 2003). Teisės į socialinę apsaugą susiejimas su turimų pragyvenimo šaltinių dydžiu vadinamas stokos (skurdo) principu socialinėje apsaugoje (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Specialios socialinės išmokos daugiausiai mokamos kaip papildomos (kartu su socialiniu draudimu) pensijos nusipelnusiems šaliai asmenims, taip pat nukentėjusiems nuo okupacinių režimų asmenims, karo dalyviams ir kt. Jos taip pat mokamos tam tikroms profesijų grupėms (kariams ir pareigūnams, mokslininkams, artistams ir pan.) (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Taigi, socialinės apsaugos sistema Lietuvoje yra paremta gyventojų dalyvavimu darbo rinkoje. Be to, papildomas šios sistemos komponentas yra įstatymais patvirtintos valstybinės socialinės programos, kuriomis siekiama užtikrinti lėšų bei paslaugų teikimą socialinės apsaugos tikslais ir gerinti socialines sąlygas. 1 lentelėje pateikiama detali Lietuvoje funkcionuojančios socialinės apsaugos struktūra.

1 lentelė „Lietuvos socialinės apsaugos sistema“

SOCIALINĖ APSAUGA			
Socialinis draudimas	Socialinė parama		Specialios socialinės teisės (valstybinės pensijos)
	Piniginė socialinė parama	Socialinės paslaugos	
<ul style="list-style-type: none"> • Pensijų draudimas • Ligos ir motinystės draudimas • Sveikatos draudimas • Nedarbo draudimas • Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų 	<ul style="list-style-type: none"> • Šalpos (socialinė) pensija • Šeimos pašalpos • Laidojimo pašalpa • Socialinė pašalpa • Šildymo išlaidų kompensacijos • Kitos kompensacijos (transporto, ryšių ir kt.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Socialinės globos įstaigos • Senelių, neįgalųjų, našlaičių globos namai • Dienos centrai • Nakvynės namai • Pagalba namuose • Slauga namuose 	<ul style="list-style-type: none"> • Prezidento pensija • LR I ir II laipsnio pensijos • Nukentėjusių asmenų pensijos • Karių ir pareigūnų pensijos • Mokslininkų pensijos • Teisėjų pensijos • Artistų renta

Kaip matome aukščiau pateiktoje lentelėje matyti, jog socialinę paramą sudaro:

- 1) piniginė parama;
- 2) socialinės paslaugos.

Plačiau jas aptarsiu tolesniuose skyreliuose.

1.1.2. Piniginės socialinės paramos samprata

Piniginė socialinė parama daugiausiai teikiama pašalpomis. Vienos iš šių pašalpų išmokamos tam tikroms gyventojų kategorijoms be gavėjo pajamų tikrinimo, kitos – tik įsitikinus, kad pretenduojantys jas gauti asmenys ar šeimos iš tikrųjų turi mažas pajamas ir atitinka visus paramos gavimo kriterijus.

Piniginę paramą sudaro socialinės išmokos (kategorinės pašalpos), skiriamos tam tikroms gyventojų kategorijoms be pajamų patvirtinimo ir gyventojams, įvertinus jų pajamas, bei išsiaiškinus, kad tos pajamos yra mažesnės už nustatytas valstybės remiamas pajamas (Vaicekauskienė, 2003).

Pirmajai pašalpų grupei priklauso vienkartinė pašalpa gimus kūdikiui, speciali laidojimo pašalpa, vaiko globos (rūpybos) pašalpa, mokama šeimoms, paėmusiems globoti vaikus ir kitos pašalpos. Tačiau pati reikšmingiausia šioje grupėje yra šeimos pašalpa, mokama šeimoms, auginančioms vaikus iki 9 metų.

Antrajai pašalpų grupei priklauso socialinė pašalpa, mokama šeimoms, kurių vieno nario pajamos mažesnės už remiamas pajamas. Prie piniginių socialinės paramos priskiriama šalpos (socialinė) pensija. Ši pensija mokama tiems asmenims, kurie dėl svarbių priežasčių (invalidumas nuo vaikystės, invalidų ar vaikų priežiūra ir pan.) nedirbo, neįgijo socialinio draudimo, suteikiančio teisę gauti socialinio draudimo pensiją.

Piniginės išmokos gali būti nustatomos fiksuoto dydžio, tačiau jos gali būti siejamos su anksčiau uždirbtomis pajamomis, pajamomis, gautomis iš profesinės veiklos ar gaunamu atlyginimu. Taip pat jos gali būti skaičiuojamos ir derinant tarpusavyje visus šiuos minėtus būdus (Pieters, 1998).

Socialinio draudimo schemose, kurios remiasi profesine veikla, išmokos paprastai skaičiuojamos kaip nustatytas procentas nuo vidutinio darbo užmokesčio ar iš profesinės veiklos vidurkio pajamų, gautų per tam tikrą laikotarpį (atsižvelgiant į darbo stažo trukmę). Paprastai yra nustatoma viršutinė uždarbio riba. Jeigu anksčiau gautas uždarbis ar profesinės pajamos yra didesnės, išmoka skaičiuojama pagal viršutinę ribą atitinkančią sumą.

Visus gyventojus apimančiose socialinio draudimo schemose paprastai nustatomos fiksuoto dydžio arba vienkartinės išmokos. Kai socialinės apsaugos teikiamos lengvatos yra fiksuoto dydžio, jos gali būti nustatomos skirtingais būdais. Pirmas būdas – pašalpos dydį nustato politinė valdžia, neatsižvelgdama į kitus kintamus dydžius. Gana dažnai nustatant fiksuotas išmokas atsižvelgiama į minimalų ar vidutinį darbo užmokestį. Fiksuoto dydžio pašalpa, išmokama pagal paramos schemas, dažnai skaičiuojama atsižvelgiant į išlaidas, būtinas kukliam gyvenimui (vadinamąjį prekių krepšelį). Aišku savaime, kad vyriausybės kompetencija yra nustatyti, kokios prekės ir paslaugos yra laikomos būtinomis kukliam gyvenimui (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą, 1998).

Daugiausia pašalpų išmokama iš savivaldybių biudžeto lėšų ir administruojama savivaldybių socialinės paramos skyriuose.

Kaip matome, pagrindinė piniginių socialinės paramos paskirtis – užtikrinti būtiniausių poreikių patenkinimą asmenims, kurių pajamos iš darbo, socialinio draudimo ir kitų šaltinių neužtenka šiems poreikiams patenkinti. Tačiau reikėtų laikytis svarbiausio paramos teikimo principų – teisingai ją nukreipti tokioms gyventojų grupėms, kurioms tokios paramos reikia.

1.1.3. Socialinių paslaugų samprata

Socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims ar šeimoms suteikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis bei globos pinigais (pinigais, skiriamais susimokėti už suteiktas socialines

paslaugas), siekiant grąžinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę. Jos taip pat gali būti teikiamos prevencijos bei reabilitacijos tikslais.

Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti tinkamas sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti (LR Socialinių paslaugų įstatymas, 3 str., 2006).

Socialinės paslaugos skirstomos į:

- bendrąsias – siekiant padėti asmenims gyventi savarankiškai savo namuose;
- specialiąsias – teikiamas nestacionariose bei stacionariose globos bei reabilitacijos įstaigose, kai bendrosios socialinės paslaugos yra neveiksmingos (Žalimienė, 2003).

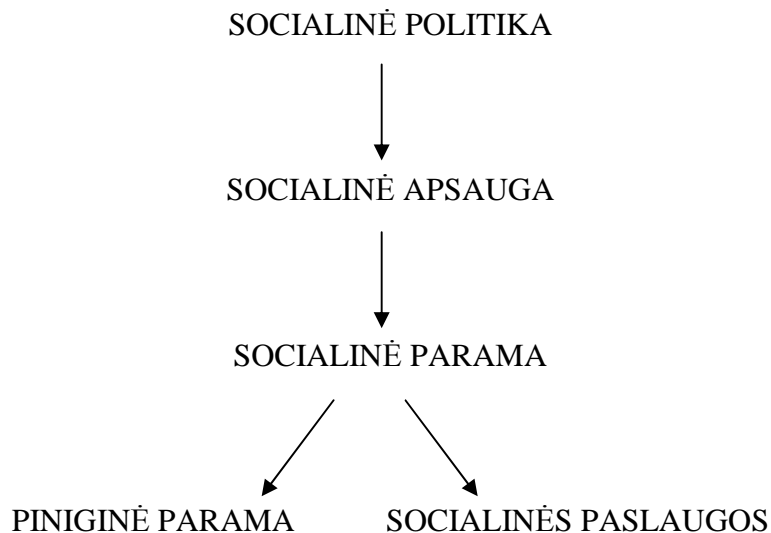
Abi socialinės paramos sistemos dalys papildo viena kitą ir turi veikti koordinuotai, nepaisant dažnai skirtingų finansavimo, administravimo metodų. Visgi, parama pinigėmis išmokomis ne visada pasiteisina, todėl Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, plėtojama socialinių paslaugų sistema (Vaicekauskienė, 2003). Svarbus momentas šiame procese – 1996 m. spalio mėn. priimtas Socialinių paslaugų įstatymas, reglamentuojantis atskirų institucijų atsakomybę organizuojant socialinių paslaugų teikimą. Nuo 1998 metų mūsų šalyje yra įgyvendinama valstybinė Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programa, kurios tikslas – plėtoti pažangias socialinių paslaugų teikimo formas bendruomenėse, užtikrinant socialinių paslaugų teikimą pažeidžiamoms asmenų grupėms (Socialinis pranešimas, 2003). O 2006 m. sausio 19 d. buvo priimtas patobulintas naujas LR Socialinių paslaugų įstatymas Nr. X-493, apibrėžiantis socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuoja socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą.

Savivaldybės, būdamos atsakingos už socialinių paslaugų teikimą, siekia bendradarbiauti su NVO, kitaip dar vadinamomis trečiuoju sektoriumi. Bendrai tariant, NVO yra pilietinės visuomenės segmentas, socialinės politikos iniciatorės bei tarpininkės, valstybinių struktūrų rėmuose atstovaujanti įvairių visuomenės grupių interesams, tačiau išlaikanti santykių autonomiją. NVO socialinių paslaugų sektorius apima pelno nesiekiančių visuomeninių organizacijų, asociacijų, labdaros ir paramos fondų, religinių organizacijų, privačių įstaigų teikiamas paslaugas (Žalimienė, 2003). Svarbiausia jų veiklos kryptis – žmonių, socialinių rizikų atvejais atsirandančių žemiau skurdo ribos ir tampančių socialine atskirtimi, socializacija, pilietinių

teisių jiems suteikimas (Dromantienė, 2003). Pasak Leliūgienės (1997), NVO padeda žmonėms spręsti įvairias problemas, ugdo jų socialinę atsakomybę bei aktyvumą.

Teikiant socialines paslaugas taip pat yra būtinas teritorinės bendruomenės organizacijų sektorius. Lietuvoje populiarėja bendruomenių centrų steigimas, kurių tikslas – skatinti gyventojus, kad šie stengtųsi pagerinti savo gyvenimo sąlygas, sustiprinti solidarumo apraiškas, stengtis užkirsti kelią marginalumo tendencijų plitimui. Gyventojų dalyvavimas bendruomenės veikloje padidina jų pasitikėjimą, praplečia akiratį, leidžia pajusti savo įtaką socialinei politikai (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001).

Taigi, aptarus socialinės politikos, socialinės apsaugos bei socialinės paramos sistemas, tarp jų pastebimas tamprus ryšys. Viena iš socialinės politikos krypčių yra socialinė apsauga, kurios sudedamoji dalis yra socialinės paramos sistema, sudaryta iš piniginės paramos bei socialinių paslaugų.

Socialinės apsaugos sistemos esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančias mažas pajamas. Socialinė apsauga remiasi darbo rinka. Tuo tarpu socialinės paramos sistema turėtų būti tobulinama šiomis kryptimis:

- transformuoti paramos formas, plėtoti socialinę paramą paslaugomis (kuri šiuo metu menkai išplėtota);
- siekti kuo efektyviau panaudoti lėšas (šiuo metu daug šeimų, gaunančių pašalpas, priklausančias nuo pajamų, yra ilgalaikės socialinės paramos gavėjos, to efektyvioje paramos sistemoje neturėtų būti);
- plėsti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymą (dalyvavimas viešuose darbuose ir mokymo programose, kurias baigus padidėtų galimybė rasti darbą);

- suteikti daugiau teisių vietinėms valdžios institucijoms – savivaldybėms ir seniūnijoms – teikiant paramą.

1.2. Socialinė piniginė parama skirtingoms grupėms

Lietuvoje sparčiai vystosi piniginė socialinė parama. Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – tai padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas. Todėl ir šeimoms bei vaikams yra mokamos socialinės išmokos ir teikiamos socialinės garantijos bei lengvatos.

Valstybinę šeimų ir vaikų rėmimo sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų mokamos pašalpos bei mažas pajamas turinčioms šeimoms teikiama parama įvertinus jų pajamas.

Gerinant socialinės paramos šeimoms ir vaikams sistemą įgyvendinamos svarbios kryptys: ekonominės socialinės aplinkos kūrimas mažinant nedarbą; profesinio aktyvumo skatinimas; paramos šeimoms ir vaikams sistemos tobulinimas; šeimų atsakomybės už šeimos gerovę didinimas; palankių sąlygų šeimoms kūrimas sprendžiant būsto problemas; pašalpų šeimoms derinimas su kitomis paramos formomis bei kitos priemonės, skatinančios žmones aktyviau integruotis į darbo rinką, įgyjant išsilavinimą (Socialinis pranešimas, 2004).

Nuo 2004 m. balandžio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymui, šalyje pradėta įgyvendinti vieninga pajamų ir turto įvertinimo principu teikiamos piniginės socialinės paramos sistema, pagal kurią socialinė parama skiriama ne tik atsižvelgiant į šeimos pajamas, bet ir į turimą turtą.

Šiame skyriuje panagrinėsime atskiras paramos gavėjų grupes, apžvelgsime sąlygas, kurioms esant, suteikiama socialinė piniginė parama bei paanalizuosim pagrindinius socialinio draudimo gavėjus.

1.2.1. Socialinė piniginė parama šeimoms, auginančioms vaikus

Vaikų auginimas reikalauja ypatingų išlaidų. Pagrindinis pašalpų vaikams tikslas yra kompensuoti dalį šių išlaidų tėvams arba asmenims, turintiems tokių išlaidų. Šios pašalpos turi

sukurti tam tikrą pusiausvyrą tarp bevaikių ir auginančių vaikus. Šios rūšies pašalpų tikslas – tam tikras horizontalus perskirstymas. Anksčiau buvo manoma, kad pašalpos turi įtakos gimimų skaičiui. Tačiau dabar tapo aišku, kad gimimų skaičius ir vaiko pašalpos dydis nėra susiję, nors bloga demografinė padėtis dar kartais siejama su būtinybe įvesti palankesnę pašalpų vaikams sistemą.

Vaiko pašalpų sistema yra ypatinga tuo, kad nepaisant to, jog vaiko pašalpomis siekiama padengti dalį su vaikų auginimu susijusių kaštų, pašalpos paprastai nustatomos neatsižvelgiant į realias vaikų auginimo išlaidas (Socialinis pranešimas, 2004).

Paprastai išmokų vaikams schemose taikomos tiek periodiškai išmokamos, tiek ir vienkartinės pašalpos.

Periodiškai mokamų vaiko pašalpų dydis paprastai skiriasi: priklauso nuo turinčių teisę į pašalpą vaikų skaičiaus ir amžiaus. Šios išmokos yra skiriamos tol, kol vaikas sulaukia tam tikro amžiaus. Tokio amžiaus riba gali būti nustatoma visiems vienoda, tačiau dažniausiai ji priklauso nuo vaiko mokymosi laiko. Todėl priklausomai nuo to, ar vaiko pašalpa mokama iki jo pilnametystės, ar iki to laiko, kol jis bus pajėgus užsidirbti pragyvenimui, amžiaus riba studentams gali būti gerokai pratęsta ir nukelta į antrojo dešimtmečio pabaigą (Pieters, 1998).

Vienkartinės išmokos dažniausiai būna susijusios su vaiko gimimu. Todėl, laikantis požiūrio, kad kiekvienu kito vaiko gimimu išlaidos mažėja, po kiekvieno kito vaiko gimimo vienkartinės pašalpos dydis mažinamas.

Vaiko pašalpa paprastai mokama ne patiems vaikams, o asmeniui, faktiškai besirūpinančiam vaiku ir/arba turinčiam atitinkamų išlaidų (Pieters, 1998).

Įvaikinimas vaiko pašalpos schemose paprastai prilyginamas vaiko gimimui šeimoje.

Taigi, vaiko pašalpos aukščiau buvo nagrinėtos kaip išlaidas, kompensuojančias pašalpas. Tačiau kai kuriose socialinės apsaugos schemose gali būti taikoma ir kitokia tvarka: gali būti skiriama pajamų kompensacija tėvams, kurie tam tikrą laiką augina mažus vaikus namuose (iki tam tikro amžiaus, pvz., iki 3 metų) arba prižiūri (laikiniai ar nuolat) sergančius ar invalidus vaikus, kuriems reikalinga ypatinga globa. Šiais atvejais mokamos pajamos kompensuojančios pašalpos gali būti siejamos su ankstesnėmis profesinėmis pajamomis arba būti fiksuoto dydžio.

Visos čia minėtos vaiko pašalpos ir kitos su vaikų auginimu susijusios išmokos sudaro didesnę dalį platesnės kategorijos išmokų, skirtų šeimoms.

Lietuvoje, kūdikio besilaukiančiai dirbančiai moteriai priklauso tada, kai ji apdrausta ligos ir motinystės socialiniu draudimu, t.y. dirbo ir mokėjo įmokas „Sodrai“, nėštumo ir gimdymo atostogų metu už 70 dienų iki gimdymo ir už 65 dienas po gimdymo mokama motinystės pašalpa.

Jeigu gimdymas komplikuotas arba gimsta daugiau negu vienas vaikas, pašalpa mokama už 70 dienų po gimdymo.

Motinytės pašalpa yra lygi 100 procentų būsimos mamos kompensuojamojo darbo užmokesčio. Per mėnesį ji negali būti mažesnė nei 303 Lt.

Besilaukiančiai moteriai, kuri nedirba ir neturi teisės gauti motinytės pašalpos, skiriama 2 MGL dydžio išmoka (260 Lt). Ji mokama likus 70 kalendorinių dienų iki numatomos gimdymo datos.

Gimusiam vaikui skiriama 8 MGL dydžio vienkartinė išmoka (1040 Lt). Ji skiriama kiekvienam gimusiam kūdikiui, todėl, gimus dvynukams ar trynukams, kiekvienas iš jų gauna tokio paties dydžio išmoką. Mamai arba tėčiui, kuris dirbo ir per paskutinius 24 mėnesius iki pirmos vaiko priežiūros atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą, mokama 85 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio motinytės (tėvystės) pašalpa iki vaikui sukaks vieni metai. Jei vienu metu gimsta du arba daugiau vaikų, ši pašalpa yra 100 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio (nuo 2006 m. liepos 1 d.) (LR išmokų vaikams įstatymas, 2006).

Nuo 2006 m. liepos 1 d. maksimali kompensuojamojo darbo užmokesčio riba padidinta nuo 3,5 iki 5 draudžiamųjų pajamų sumos.

Pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiems vaiką, taip pa darbuotojui, paskirtam vaiko globėjui, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai. Per šį atostogų laikotarpį paliekama darbo vieta (pareigos), išskyrus atvejus, kai įmonė visiškai likviduojama. Tačiau motinytės (tėvystės) pašalpą, kuri mokama iki vaikui sukaks vieni metai, gali gauti vienas iš vaiko tėvų, t.y. mama arba tėtis, arba vaiko globėjas, jeigu jis yra apdraustas socialiniu draudimu, jam suteiktos vaiko iki vienerių metų priežiūros atostogos ir iki šių atostogų pradžios jis turi 7 mėnesių ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą. Vaiko močiutei ar kitam giminaičiui motinytės (tėvystės) pašalpa gali būti paskirta tik tuo atveju, jeigu jis yra paskirtas vaiko globėju (Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai, 2004).

Ši pašalpa skiriama po to, kai pasibaigia mamai suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos. Jeigu vaiko mama negavo motinytės pašalpos dėl to, kad nebuvo drausta socialiniu draudimu, motinytės (tėvystės) pašalpa vaiko tėvui ar globėjui, jei jie drausti socialiniu draudimu, gali būti paskirta nuo kūdikio gimimo dienos.

Svarbi naujovė yra ta, kad nuo 2006 m. liepos 1 d. įsigalioja nauja tikslinių atostogų rūšis – tėvystės atostogos. Šis laikotarpis nėra įskaičiuojamas į kasmetines darbuotojo atostogas.

Tėvystės atostogos suteikiamos vyrams nuo vaiko gimimo dienos iki tol, kol vaikui sueis vienas mėnuo. Už šį laikotarpį darbuotojui mokama tėvystės socialinio draudimo pašalpa.

Aukščiau minėtą tėvystės pašalpą turi teisę gauti tėtis, jei jis yra apdraustas ligos ir motinystės socialiniu draudimu, taip pat išleistas tėvystės atostogų, iki vaikui sukaks vienas mėnuo. Tėtis turi turėti ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą per paskutinius 24 mėnesius iki pirmos tėvystės atostogų dienos. Be abejo, tėvas turi gyventi santuokoje su kūdikio motina.

Tėvystės socialinio draudimo pašalpos dydis – 100 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio. Jeigu pasinaudojama ne visomis tėvystės atostogomis, o tik dalimi, tėvystės pašalpa mokama už šių atostogų dalį, bet ne ilgiau kaip vaikui sukaks vienas mėnuo. Pašalpa išmokama pasibaigus tėvystės atostogoms (prieiga per internetą).

Remiantis LR išmokų vaikams įstatymu (2006) plačiau panagrinėsime kokios išmokos Lietuvoje priklauso šeimoms, kurios augina vaikus.

Visoms vaikus auginančioms šeimoms, nepriklausomai nuo to, ar tėvai dirba, ar ne, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje bei jų amžių, mokama išmoka vaikui – „vaiko pinigai“.

Šeimai, auginančiai vieną ar du vaikus:

- Nuo vaiko gimimo dienos iki jam sukaks 3 metai, skiriama 0,75 MGL dydžio išmoka per mėnesį (97,5 Lt);
- Vaikui nuo 3 iki 9 metų – 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį (52 Lt). Nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. išmoka bus mokama vaikams iki 12 metų.

Šeimai, auginančiai tris ir daugiau vaikų:

- Kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 1,1 MGL dydžio išmoka per mėnesį (143 Lt);
- Vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, kol jie baigs dieninę mokymo įstaigą, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų, - 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį (52 Lt).

Dėl motinystės pašalpos, motinystės (tėvystės) pašalpos bei tėvystės pašalpos reikia kreiptis į „Sodros“ teritorinį skyrių. Dėl vienkartinės išmokos gimusiam kūdikiui, išmokos vaikui bei vienkartinės išmokos nėščiai moteriai – į deklaruotos gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos socialinės paramos skyrių.

Motinystės (tėvystės) pašalpa skiriama, jeigu buvo kreiptasi ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo vaiko gimimo iki vienerių metų priežiūros atostogų pabaigos ir mokama ne daugiau kaip už 12 praeitų mėnesių, skaičiuojant nuo kreipimosi skirti pašalpą dienos.

Tėvystės pašalpa skiriama, jeigu buvo kreiptasi ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo tėvystės atostogų pabaigos.

Dėl vienkartinės išmokos nėščiai moteriai reikia kreiptis ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo dienos, kurią buvo likę 70 dienų iki numatytos gimdymo datos.

Vienkartinė išmoka gimus vaikui išmokama, jeigu dėl jos kreipiamasi ne vėliau, kaip per 12 mėnesių nuo vaiko gimimo dienos. Išmoka vaikui skiriama ir mokama nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių nuo visų reikalingų dokumentų pateikimo dienos.

Motinystės pašalpa skiriama, jeigu buvo kreiptasi ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos ir mokama ne daugiau kaip už 12 praeitų mėnesių, skaičiuojant nuo kreipimosi skirti pašalpą dienos.

Jei mama iki 3 metų augina vaiką namuose ir vaikas arba pati mama suserga ir kai vienas iš tėvų yra vaiko iki vienerių metų priežiūros atostogose, ji (jis) turi teisę iš socialinio draudimo gauti motinystės (tėvystės) pašalpą. Kai vaikui sukanka vieni, o mama ar tėtis toliau lieka vaiko priežiūros atostogose, tai iš socialinio draudimo pašalpa nemokama.

Sveikatos draudimo įstatyme nustatyta, kad apdraustaisiais, kurie draudžiami valstybės lėšomis, laikomas vienas iš tėvų (įtėvių), auginantis vaiką iki 8 metų, taip pat vienas iš tėvų (įtėvių), auginantis du ir daugiau nepilnamečių vaikų. Šiems asmenims teikiamos asmens sveikatos priežiūros paslaugos, kurios apmokamos iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto.

Ligos pašalpos skiriamos apdraustiesiems ligos socialiniu draudimu asmenims, tapusiems laikinai nedarbingiems dėl ligos arba traumos ir dėl to praradusiems darbo pajamų. Ligos pašalpa skiriama, jeigu teisė ją gauti atsirado darbo laikotarpiu, įskaitant bandomąjį laikotarpį ir atleidimo iš darbo dieną.

Taigi, mama arba tėtis, auginantis vaiką iki trejų metų ir esantis vaiko priežiūros atostogose, yra draudžiamas sveikatos ir pensijų socialiniu draudimu ir nedraudžiamas ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Todėl ligos pašalpos mokėjimas įstatymų nenumatytas (LR išmokų vaikams įstatymas, 2006).

Apibendrinant:

- Nėštumo ir gimdymo atostogos suteikiamos dirbančiam mamai už šį laikotarpį: 70 dienų iki vaiko gimimo ir 56 dienų po vaiko gimimo.
- Vaiko [priežiūros atostogos skiriamos dirbančiam mamai nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos iki vaikui sukaks 1 arba 3 metai.
- Tėvams, auginantiems vieną arba du vaikus iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, už kiekvieną

auginamą vaiką yra taikomas papildomas neapmokestinamas pajamų dydis – 0,1 pagrindinio NPD (pagrindinis NPD yra 320 Lt per mėnesį). Asmenims, auginantiems tris ir daugiau vaikų iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, - 475 Lt per mėnesį, be to, už ketvirtą ir kiekvieną paskesnę vaiką NPD didinamas 50 Lt. Motinai arba tėvui, kuris vaikus iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, augina vienas, NPD yra 370 Lt per mėnesį, be to, už auginamą antrą ir paskesnę vaiką NPD didinamas 60 Lt.

Savivaldybės taip pat gali nustatyti papildomas mokesčių lengvatas.

Kaip galime matyti, šios pašalpos skiriamos neatsižvelgiant į šeimos pajamas. Mano manymu, iš ties tai yra gerai, nes skiriami pinigai vaikui (nors ir nedideli), galėtų skatinti šeimas gimdyti vaikus ir žinoti, kad valstybė rūpinasi šeima.

1.2.2. Socialinė pinigine parama nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims

Daugumoje šalių parama žmonėms, gyvenantiems nepritekliaje, nėra laikoma visuomenės solidarumo, įgyvendinamo socialinės apsaugos sistemoje, išimtinė užduotimi. Manoma, kad šeimas, Bažnyčia, visuomenės organizacijos ir visų rūšių labdaros organizacijos taip pat turi užimti svarbią vietą įtvirtinant šį solidarumą. Nepaisant to, paramos teikimas vargstantiems nepritekliaje žmonėms per amžius buvo laikomas valstybės pareigų dalimi (Kuivalainen, 2004).

2004 metų balandžio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos pinigines socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymui, šalyje buvo pradėta įgyvendinti vieninga pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta pinigines socialinės paramos sistema (LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, 2004).

Tobulinant Lietuvos pinigines socialinės paramos teikimą nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, 2006 m. lapkričio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos pinigines socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. X-916 (Žin., 2006, Nr. 130-4889) (įsigalioja nuo 2006 m. gruodžio 1 d.).

Mano manymu, šio įstatymo priėmimas buvo vienas esminių lūžių Lietuvos Respublikos pinigines socialinės paramos sistemoje, nes pradėtas vertinti žmonių,

norinčiųjų gauti paramą, turtas. O tai jau iš dalies padeda tikslinčiau nukreipti piniginę paramą.

Šio įstatymo paskirtis – įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienu gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, kai suaugę šeimos nariai ir vieni gyvenantys asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, nustatyti valstybės teikiamos piniginės socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius.

Pagal šį įstatymą, nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims skiriama piniginė socialinė parama:

- Socialinė pašalpa
- Būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui kompensacijos.

Prieš pradėdant šnekėti apie socialinę piniginę paramą šiai grupei žmonių, reikėtų aptarti *šeimos* ir *vieno gyvenančio asmens* sąvokas.

- *Šeima* – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos pilnamečiai vyras ir moteris, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų.

Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantys dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys per laikotarpį nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 d. Į globėjų (rūpintojų) šeimų sudėtį vaikai, kuriems įstatymo nustatyta tvarka yra nustatyta globa ar rūpyba šeimoje, neįskaitomi.

- *Vienas gyvenantis asmuo* – vienas gyvenantis vyresnis kaip 18 metų nesusituokęs asmuo, taip pat susituokęs asmuo, tačiau teismo sprendimu gyvenantis skyrium, neturintis vaikų arba jų turintis, tačiau teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium vaikai yra likę gyventi su kitu sutuoktiniu (LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas, 2006).

Šeima arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į socialinę pašalpą, jei kreipimosi metu:

1. šeimos nariai / asmuo nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje;
2. nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo;
3. pajamos yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas (205 Lt) (toliau – VRP) šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui;

4. kiekvienas vyresnis kaip 18 metų šeimos narys, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- vyresni kaip 18 metų asmenys dirba ir per laikotarpį, už kurį pajamos apskaičiuojamos, dirbo ne mažiau kaip du trečdalius maksimalios darbo laiko trukmės arba dirba ne visą nustatytą darbo laiką, o jiems darbo užmokesčio apskaičiuojama ne mažiau už minimalią mėnesinę algą arba minimalų valandinį atlygį proporcingai dirbtam laikui arba atliktam darbui; nedirba, nes:

- mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose iki jiems sukaks 24 metai bei laikotarpiu nuo dieninės bendrojo lavinimo mokyklos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos, bet ne ilgiau kaip iki jiems sukaks 24 metai;

- yra senatvės pensijos amžiaus arba gauna bet kokios rūšies pensiją, pensijų išmokas ir (ar) šalpos išmokas, išskyrus pensijas, paskirtas netekus 45–55 procentų darbingumo (pensijas, paskirtas asmenims, iki 2005 m. liepos 1 d. pripažintiems III grupės invalidais) bei našlių ar našlaičių pensijas;

- yra bedarbiai, gaunantys nedarbo socialinio draudimo išmoką arba mokymosi laikotarpiu – mokymosi stipendiją, arba dirbantys viešuosius ar Užimtumo fondo remiamus darbus;

- yra ne trumpiau kaip 6 mėnesius įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje;

- slaugo vaiką, kuriam įstatymo nustatyta tvarka nustatyta globa (rūpyba) šeimoje, šeimos narį, artimą savo ar sutuoktinio giminaitį, jei jiems yra mokamos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos arba jie pripažinti neveiksniais;

- ne trumpiau kaip vieną mėnesį gydos sveikatos priežiūros įstaigos stacionare arba ne trumpiau kaip vieną mėnesį turi nedarbingumo pažymėjimą;

- yra nėščia moteris, kuriai yra likę 70 kalendorinių dienų iki numatomos gimdymo datos;

- teritorinėje darbo biržoje įsiregistravę asmenys, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus sukakties likę ne daugiau kaip 5 metai;

- yra įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo įstatyme nurodytų aplinkybių atsiradimo;

- motina (tėvas) arba globėja (globėjas) namuose augina nelankantį ugdymo įstaigos vaiką iki 3 metų arba bent vieną nelankantį ugdymo įstaigos vaiką iki 8 metų, kai šeimoje auginami 3 ir daugiau vaikų iki 14 metų, arba pagal gydytojų rekomendaciją nelankantį ugdymo įstaigos vaiką iki 8 metų arba dėl to, kad nėra vietų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose arba šeima gyvena kaimo vietovėje didesniu kaip trijų kilometrų atstumu nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigos;

- ir kitais, LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatyme (2004) numatytais atvejais.

Be šių minėtų pašalpų, skurdžiau gyvenantiems asmenims taikomos kompensacijos už būsto šildymą, šaltą bei karštą vandenį bei sekančiai išvardintos kompensacijos:

1. Kompensacijos už būsto šildymą, karštą bei šaltą vandenį. Jos skiriamos, jei:

- išlaidos už būsto naudingojo ploto, bet ne didesnio už normatyvą, šildymą, atsižvelgiant į energijos ar kuro sąnaudas, bet ne didesnės už normatyvą, viršija 25 procentus skirtumo tarp šeimos (asmens) pajamų ir 90 procentų valstybės remiamų šeimai (asmeniui) dydžio;

- išlaidos už faktinį šalto vandens bei nuotėkų kiekį, bet ne didesnę už nustatytą normatyvą, viršija 2 procentus šeimos (asmens) pajamų;

- išlaidos už faktinį šalto vandens kiekį, bet ne didesnę už normatyvą, viršija 5 procentus šeimos (asmens) pajamų.

2. Netekto darbingumo vienkartinė ir periodinė kompensacijos. Šios kompensacijos skiriamos apdraustiems asmenims, kai jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo profesine liga netenka mažiau kaip 30 proc. darbingumo.

3. Specialiujų lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos. Ši kompensacija mokama neįgaliesiems, turintiems sutrikusią judėjimo funkciją.

4. Taip pat ir kitos, jau minėtos anksčiau, kompensacijos (LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, 2004, prieiga per internetą).

Teisę į kompensacijas turi gyvenamąją vietą būste deklaravę šeimos nariai arba vienas gyvenantis asmuo, jei kreipimosi metu:

1. šeimos / asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo;

2. išlaidos už būsto šildymą, kai būsto naudingasis plotas bei atskirų energijos ir kuro rūšių sąnaudos būstui šildyti ne didesni už nustatytus normatyvus, viršija 20 procentų skirtumo tarp šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų ir VRP šeimai / asmeniui dydžio;

3. išlaidos už faktinį šalto vandens, bet ne didesnę už nustatytą normatyvą, viršija 2 procentus šeimos / asmens pajamų;

4. išlaidos už karštą vandenį, kurio kiekis bei atskirų energijos ar kuro rūšių sąnaudos karštam vandeniui ne didesni už nustatytus normatyvus, viršija 5 procentus šeimos / asmens pajamų;

5. įsiskolinusieji už būsto šildymą, karštą ar šaltą vandenį su energijos, kuro, vandens tiekėjais yra sudarę sutartį dėl dalies įsiskolinimo padengimo, kas mėnesį gražinant ne daugiau kaip 20 procentų šeimos / asmens pajamų, arba teismas yra priteisęs padengti įsiskolinimą;

6. kiekvienas vyresnis kaip 18 metų šeimos narys, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš socialinei pašalpai gauti nurodytų sąlygų.

(LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, 2004).

Kaip matome, net ir skurdžiau gyvenantys žmonės gali gauti valstybės paramą ir patenkinti pagrindinius poreikius.

1.2.3. Socialinė piniginė parama našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams

Vieno žmogaus mirtis gali būti pragyvenimo šaltinio netektis kitiems žmonėms, todėl ji pripažįstama kaip socialinės rizikos veiksnys kitiems jo paliktiems išlaikytiniams. Šiuo atžvilgiu buvo laikomasi tradiciškai susiklėsčiusio požiūrio į darbo pasiskirstymą šeimoje: maitintojas privalėjo uždirbt pinigų ir išlaikyti sutuoktinį bei vaikus. Todėl maitintojo netektis turėjo būti kompensuojama socialinės apsaugos sistemos lėšomis.

Pagrindinis maitintojo netekties pašalpų tikslas yra garantuoti pajamų kompensavimą mirusioms giminėms, kurie gyveno iš mirusiojo darbo pajamų. Tokios pašalpos mokamos tol, kol netekusieji maitintojo negali užsidirbti patys. Kai kuriose šalyse mokamos tik našlaičių ir prisitaikymo (kai pašalpos mokamos tik pereinamuoju laikotarpiu, kol likęs sutuoktinis susiras darbą) pašalpos (Pieters, 1998).

Pašalpa netekus maitintojo suteikiama tik esant tam tikroms sąlygoms:

1. Giminytės ryšys tarp mirusiojo ir likusio partnerio. Dažniausiai reikalaujama, kad partneriai būtų oficialiai susituokę.
2. Tam tikras kartu pragyventas laikas ir/arba, kad santuokoje būtų gimusių vaikų.
3. Amžius. Paprastai pašalpa netekus maitintojo našliui ar našlei skiriama sulaukus tam tikro amžiaus, kai tikėtina, jog pastarasis (-oji) dėl savo amžiaus nebegalės įsiliesti į darbo rinką ir susirasti darbo (Pieters, 1998).

Plačiau pašnekėsime apie pašalpas našlaičiams. Visiški našlaičiai arba pusiau našlaičiai taip pat turi teisę į pašalpas. Tokios pašalpos gali būti klasifikuojamos skirtingai, priklausomai nuo schemų, kurios tas pašalpas numato. Kaip ir likęs gyvas partneris, našlaičiai gali pretenduoti į pašalpą netekus maitintojo. Ji mokama tol, kol našlaitis tampa pajėgus susirasti darbo. Taip pat

našlaičiai gali pretenduoti į specialią našlaičio pašalpą pagal pašalpų schemą šeimoms arba gauti papildomą priedą prie bendrų šeimos pašalpų (Pieters, 1998).

Lietuvoje likusiu be tėvų globos vaikas – vaikas iki 18 metų, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba) (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Socialinė pinigine parama našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams yra reglamentuota LR Išmokų vaikams įstatymu Nr. I-621 (2006). Našlaičiai ir likusieji be tėvų globos vaikai gauna globos (rūpybos) išmoką. Vaikui, globojamam šeimoje, šeimynoje ar nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje (įstaigoje), jo globos (rūpybos) laikotarpiu yra skiriama 4 MGL dydžio išmoka per mėnesį (520 Lt). Kai globojamam vaikui mokama našlaičio pensija ir (arba) periodinė išmoka jam išlaikyti (alimentai), globos (rūpybos) išmokos dydis yra lygus skirtumui tarp 4 MGL ir šių išmokų dydžiui.

Pagal LR Išmokų vaikams įstatymą (2006):

- Jeigu globojamas vaikas nuolat arba darbo dienomis išlaikomas (nakvynė ir maistas) valstybės ar savivaldybės finansuojamos įstaigos, išmoka skiriama už laikotarpį, kai vaikas būna pas globėją (rūpintoją) ir negauna vaiko maistpinigių už tą laikotarpį. Išmokos dydis apskaičiuojamas proporcingai to mėnesio kalendorinių dienų, kurias vaikas buvo pas globėją (rūpintoją), skaičiui.

- Globėjui (rūpintojui) dėl globos (rūpybos) išmokos reikia kreiptis į savivaldybės socialinės paramos skyrių (centrą) pagal deklaruotą gyvenamąją vietą nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos. Jei kreipiamasi vėliau, priklausanti išmoka mokama nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių nuo visų dokumentų, būtinų išmokai skirti, pateikimo dienos.

- Globos (rūpybos) išmoka, kai baigiasi vaikui nustatyta globa (rūpyba) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, mokama, jei toks asmuo toliau nenutrūkstamai mokosi dieninėje mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje ir nedirba. Išmoka mokama ne ilgiau kaip iki jam sukanka 24 metai. Ji nemokama daugiau kaip du kartus įstojusiems į tos pačios pakopos mokyklą ar įstojusiems į žemesnės pakopos mokyklą.

- Jeigu mokymosi mokyklos dieniniame skyriuje laikotarpiu miršta pilnamečio nedirbančio asmens abu tėvai (turėtas vienintelis iš tėvų) jis taip pat įgyja teisę gauti globos (rūpybos) išmoką, bet ne ilgiau kaip jam sukaks 24 metai.

- Asmeniui, pasibaigus jam nustatytai globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo yra skiriama vienkartinė išmoka būstui įsigyti ar įsikurti. Jei

asmuo yra išlaikomas (nakvynė ir maistas) valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje, jam išmoka neskiriama. Išmokos dydis yra 50 MGL (6500 Lt). Ši išmoka grynaisiais pinigais neišmokama, ji gali būti panaudota būstui pirkti, nuomoti, remontuoti ar rekonstruoti arba baldams ir buitinei technikai įsigyti. Dėl šios išmokos reikia kreipti į savivaldybės socialinės paramos skyrių (centrą) pagal deklaruotą gyvenamąją vietą. Pasibaigus vaiko globai (rūpybai) prašymą šiai išmokai skirti reikia pateikti iki asmeniui sukanka 25 metai (LR Išmokų vaikams įstatymas, 2006).

1.2.4. Socialinė pinigine parama senatvėje

Senatvės socialinę riziką aprašyti kur kas sunkiau, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio. Galima konstatuoti, jog ši rizika remiasi prielaida, kad žmogus dėl senyvo amžiaus nebegali užsidirbti pakankamai lėšų. Tuo atveju socialinė apsauga teikia pajamų kompensavimą tiems, kurie pasiekia tam tikrą amžiaus ribą (senatvės pensija), arba tiems, kurie nutraukia savo profesinę veiklą sulaukę tam tikro amžiaus (ištarnauto laiko senatvės pensija). Kartais labiau atsižvelgiama ne į amžių, o į draudimo ar darbo stažą, kai žmogus buvo apdraustas, dirbo arba mokėjo įmokas.

Senatvės pensija nėra skirta specialioms išlaidoms, susijusioms su senyvu amžiumi, kompensuoti. Senų žmonių poreikius jų kasdienėje veikloje tenkinti turi padėti kiti asmenys.

Senatvės pensijos dydis gali būti fiksuota suma arba susietas su anksčiau uždirbtomis pajamomis. Pirmasis atvejis pasitaiko tiesiogiai su senatvės pensijomis susijusiuose schemose. Antrasis atvejis dažniausias ištarnauto laiko pensijų schemose (Pieters, 1998).

Kaip jau buvo minėta, senatvės pensija įsigalioja nuo to momento, kai žmogus sulaukia tam tikro amžiaus. Taip pat teisė į senatvės pensiją, tiek atitinkama pinigų suma tiesiogiai priklauso nuo dalyvavimo schemoje trukmės, tai yra nuo darbo, nuolatinio gyvenimo trukmės, draudimo bei įmokų mokėjimo trukmės.

Reikia pabrėžti, kad daugelyje schemų būna nustatomi minimalūs ir maksimalūs visos senatvės pensijos dydžiai. Minimali pensija suteikiama kiekvienam, kuris dirbo visą darbingo amžiaus laiką ir kurio senatvės pensijos dydis pagal bendrąją skaičiavimo metodiką nesiekia tam tikros fiksuotos sumos. Tuo tarpu kalbant apie maksimalią pensiją, akivaizdu, kad kiekvienam, kuriam pagal viršijančią tam tikrą maksimalią ribą, senatvės pensija bus sumažinama iki galimos aukščiausios ribos. Tokiu būdu, minimalių ir maksimalių pensijos dydžių nustatymas sudaro palankesnes perskirstymo galimybes mažesnes pajamas gaunantiems pensininkams (Pieters, 1998).

Lietuvoje, pagal 2005 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą Nr. X-209, teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi

„nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie šio įstatymo nustatytą laiką buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu draudimu.“.

Valstybinės socialinio draudimo pensiją sudaro:

1. Pagrindinė valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis.
2. Papildoma valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis.

(LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2005).

Kai kurios pensijos yra susijusios ne su uždarbiu, o su anksčiau mokėtomis įmokomis. Tai dažniausiai taikoma privačiose pensijų sistemose. Apžvelkime Lietuvos kaupiamosios pensijos sistemą.

Kadangi kaupiama senatvės pensijai, išmoką iš pensijų fondo galima gauti tik sulaukus senatvės pensijos amžiaus, tokio pat kaip ir socialinio draudimo pensijai.

Už pensijų fonde sukauptas lėšas yra privaloma įsigyti kasmėnesinę pensijų išmoką, mokamą iki gyvos galvos – pensijų anuitetą. Tokias išmokas mokės žmogaus pasirinkta gyvybės draudimo įmonė, su kuria yra sudaryta anuiteto mokėjimo sutartis. Sukauptą sumą bus pervesta į šios įmonės sąskaitą, o ši įsipareigos mokėti sutarto dydžio anuitetą tol, kol žmogus bus gyvas. Ar po mirties dar neišmokėta suma gali būti paveldėta, priklausys nuo to, koks anuitetas yra pasirinktas – su paveldėjimu ar be jo.

Tie dalyviai, kurie sukaupta suma mažiau nei reikalinga įsigyti bent pusės bazinės pensijos dydžio anuitetą (dabar 133 Lt), galės savo sukauptas lėšas pasiimti iš karto arba dalimis – kaip vienkartinę ar periodinę išmoką. Taip gali atsitikti, jei kaupiami bus pradėti vėlai, likus keletui metų iki pensijos arba bus ilgų laikotarpių, kai įmokos nemokėtos. Kita vertus, jei sukauptą sumą bus labai didelė (didesnė nei reikia įsigyti trigubo bazinės pensijos dydžio anuitetą), tą perviršį taip pat galima bus pasiimti iš karto arba dalimis.

Kaupiamosios pensijos (anuiteto) dydis priklausys nuo:

- kaupimo laikotarpio trukmės (kuo jaunesnis žmogus, tuo labiau verta kaupti);
- atlyginimo dydžio (kuo didesnis atlyginimas, tuo daugiau įmokų);
- investavimo pajamingumo - atskaitymų kaupimo bendrovės naudai dydžio (kuo didesni mokesčiai už kaupiamų lėšų administravimą, tuo mažesnė suma bus sukauptą).

Kaip jau buvo minėta, socialinio draudimo pensiją sudaro dvi dalys: pagrindinė (arba bazinė pensija) ir papildoma dalis. Bazinės pensijos dydis priklauso tik nuo draudimo stažo – turint visą būtinąjį stažą (dabar 30m. vyrams ir 29m. moterims) ji mokama viso

dydžio (dabar 266 Lt). Papildoma socialinio draudimo pensijos dalis priklauso ir nuo stažo, ir nuo mokėtų įmokų. Ji skaičiuojama pagal specialią formulę, nustatytą įstatymu.

Mažiau mokant įmokų "Sodrai" sumažės tik papildomoji pensijos dalis – bazinės pensijos dydžiui tai neturės įtakos. Ji nemažės ir už tą laikotarpį, kai žmogus nedalyvavo kaupime. Papildoma pensijos dalis už dalyvavimo laikotarpį bus mažinama pagal kaupiamųjų įmokų ir įmokų socialinio draudimo papildomai pensijos daliai dydžių santykį.

Dėl to, kad asmuo dalyvaus pensijų kaupimo sistemoje, kitos socialinio draudimo išmokos (ligos, motinystės, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe) nesikeis, mažės tik senatvės pensija. Kaupimo sistemos dalyvį ištikus negaliai ar jam netekus sutuoktinio, invalidumo ar našlių pensijos bus mokamos nesumažinto dydžio.

Kaip sumažės socialinio draudimo senatvės pensija ir kokia gali būti kaupiamoji pensija, priklausomai nuo pensijų fondo pajamingumo ir jo taikomų administravimo atskaitymų, galima pamatyti pasinaudojus pensijų skaičiuokle tinklapyje www.pensijusistema.lt. (prieiga per internetą).

Taigi, šiuo metu žmonės gali rinktis ar savo pensiją patikėti tik valstybei ar pasitikėti ir privačiomis bendrovėmis. O pasirinkimo galimybė visada duoda teigiamą rezultatą, vienas iš jų – daugiau žmonių, patenkintų valstybės socialine apsauga.

1.2.5. Socialinė pinigine parama neįgaliesiems

Pastaruoju metu neįgaliųjų socialinei grupei Lietuvoje rodomą nemenką dėmesį liudija daugelis veiksnių. Vienas jų – 2003-ųjų metų paskelbimas Neįgaliųjų metais. Mūsų šalyje pamažu vyksta perėjimas nuo globėjiškos bei deklaratyvos pagalbos neįgaliesiems prie šių asmenų savarankiškumo ugdymo metodų, jų reabilitacijos bei integracijos į visuomenę. Šiuo atveju, neįgaliesiems, neturintiems lygių galimybių su kitais visuomenės nariais konkuruoti darbo rinkoje, taip pat jų šeimos nariams visuomenė ir valstybė privalo teikti papildomą paramą (Socialinis pranešimas, 2003). Todėl šie asmenys yra viena iš socialiai remtinių grupių, o jiems teikiamos socialinės garantijos – labai svarbus neįgaliųjų socialinės integracijos aspektas. Šias garantijas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes – pinigines socialines apsaugos priemones ir socialines paslaugas. Remiantis LR Konstitucijos 52 straipsniu, „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti <...> invalidumo pensijas, socialinę paramą ligos <...> ir kitais įstatymų numatytais atvejais“.

Piniginės socialinės apsaugos priemonės – tai SODRA fondo mokamos invalidumo pensijos bei šalpos invalidumo pensijos iš socialinės paramos sektoriaus. Neįgaliųjų teisę gauti

VSD invalidumo pensiją reglamentuoja 1994 metų Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Šalpos pensijų bei kitų šalpos išmokų skyrimo tvarka yra nustatyta 2005 metų Valstybinių šalpos išmokų įstatyme (Neįgalių ir jų šeimos narių teisės, 2003).

Jau minėta, kad viena iš piniginės socialinės apsaugos priemonių neįgaliesiems bei jų šeimos nariams yra mėnesinės šalpos išmokos (pensijos). Jų mokėjimą reglamentuoja nuo 2005 m. gegužės 19 d. įsigaliojęs LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas. Šalpos pensijos mokamos tiems asmenims, kurie dėl invalidumo nuo vaikystės, neįgaliųjų priežiūros ir pan. nedirbo ir neįgijo teisės gauti VSD invalidumo pensijų arba valstybinių pensijų. Šalpos išmokas moka savivaldybių globos ir rūpybos institucijos.

Naujajame įstatyme daug dėmesio skiriama neįgaliųjų ir jų šeimų materialinėms garantijoms užtikrinti, o tai turėtų palengvinti sunkiai finansiškai besiverčiančių žmonių gyvenimą. Jame skiriama tokios šalpos išmokų rūšys:

- Šalpos pensijos;
- Šalpos našlaičių pensijos;
- Tikslinės kompensacijos slaugos išlaidoms;
- Slaugos pašalpos;
- Šalpos kompensacijos.

Teisę gauti šalpos pensijas turi:

- Vaikai invalidai;
- Invalidai, pripažinti invalidais iki tos dienos, kai jiems sukanka 24 m., taip pat asmenys, kurie dėl ligos ar traumos, atsiradusios iki jiems sukako 24 m., padarinių invalidais pripažinti po 24 m. sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki tos dienos, kuria jiems sukanka 26m.;
- Tėvai (itėviai), globėjai ar rūpintojai, sukakę senatvės pensijos amžių arba pripažinti I ar II grupės invalidais, kurie ne mažiau kaip 15 metų slaugė namuose vaikus invalidus, I ar II grupės invalidus nuo vaikystės arba tapusiais I ar II grupės invalidais iki 18 m., taip pat visiškos negalios invalidus;
- Motinos, pagimdžiusios ir išauginusios iki 8 m. penkis ar daugiau vaikų ir sukakusios senatvės pensijos amžių arba pripažintos I ar II grupės invalidėms.

Šalpos našlaičių pensijos mokamos mirusiojo arba paskelbto mirusiu asmens vaikams (įvaikiams), nesukakusiems 18m.; sukakusiems 18m., kurie mokosi įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių bei bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, tačiau ne vyresniems negu 24 m.; sukakusiems 18m., kurie pripažinti invalidais iki tos dienos, kai jiems sukako 18m.

Teisę gauti tikslines kompensacijas slaugos išlaidoms turi vaikai invalidai, kuriems nustatyta sunki ar vidutinė negalia; I ir II grupės invalidai, tapę invalidais iki tos dienos, kai jiems sukanka 24 m., padarinių invalidais pripažinti po 24 m. sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki tos dienos, kai jiems sukanka 26 m., - jeigu jiems nustatytas nuolatinės slaugos būtinumas.

Slaugos pašalpos mokamos visiškos negalios invalidams, kai jie yra slaugomi namuose arba apgyvendinami ar slaugomi globos, auklėjimo ar slaugos įstaigose, kurios nėra visai ar iš dalies finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų lėšų (LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 2005).

1.3. Socialinės piniginės paramos administravimas

Kurti socialinės apsaugos įstatymus – ne tas pats, kaip juos įgyvendinti ar taikyti. Norint surinkti socialinei apsaugai būtinų lėšų ir skirti išmokas turintiems teisę jas gauti, reikia užtikrinti socialinės apsaugos valdymą. Valdymas patikimas administracinei institucijai, arba tiksliau – įvairioms administracinėms institucijoms ar net visam jų komplektui. Kiekviena šių institucijų paskiriama vykdyti tam tikrą užduotį socialinės apsaugos sistemos valdyme (Pieters, 1998).

Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo administracinės sistemos pagrindinės institucijos yra šios:

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
- Valstybinio socialinio draudimo fondo Taryba bei valdyba ir jos teritoriniai skyriai.
- Lietuvos darbo birža ir jos teritoriniai skyriai.
- Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija.
- Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.
- Užimtumo taryba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
- Trišalės komisijos prie Respublikinės ir teritorinių darbo biržų.
- Vaikų teisių apsaugos tarnybos.
- Savivaldybių socialinės paramos padaliniai.
- Apskričių administracija.
- Kitos valstybinės institucijos.
- Nevyriausybines socialinės apsaugos institucijos.

Svarbu tai, kad per dešimtmetį sukurta nuosekli socialinės apsaugos ir darbo rinkos politikos įgyvendinimo sistema, diversifikuota pagal apsaugos teikimo specifiką bei darbo rinkos

tikslo grupės ir besiremianti šiuolaikine teisine baze, institucine sandara ir gana kvalifikuota, praktinę patirtį įgijusia administracija. Be to, esama institucinė darbo ir socialinės politikos sistema pajėgi tobulėti ir adaptuoti socialinę ir darbo sistemą prie kintančių realiųjų.

1.4. Socialinės piniginės paramos finansavimas

Apžvelgus pakitimus, įvykusius per nepriklausomybės dešimtmetį, galima konstatuoti, kad rinkos ekonomika Lietuvoje įsitvirtina, ir šis procesas negrįžtamas.

Vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių šalies socialinę situaciją, yra šalies bendrasis vidaus produktas. Nuo jo daug priklauso gyventojų pajamų lygis, įvairių socialinių programų vykdymo galimybės. Kita vertus, pats BVP yra daro veikiamas tokių socialinių veiksnių kaip užimtumo lygis, bendra socialinė šalies padėtis.

Socialinės srities plėtotės požiūriu labai svarbu matyti ne tik BVP dydį, bet ir tai, kokia jo dalis tenka socialinėms programoms ir reikmėms. Lietuvoje, kaip ir daugelyje pereinamojo laikotarpio šalių, socialinės problemos sprendžiamos daugiausia per valstybinį sektorių (valstybės, savivaldybių biudžetų bei Valstybinio socialinio draudimo ir Privalomojo sveikatos draudimo fondų lėšomis).

Vertinant išlaidas socialinei sričiai, galima konstatuoti, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, vis daugiau lėšų skiriama socialinėms reikmėms (Europos Sąjungos šalyse 1990–1993 m. išlaidos socialinei apsaugai greitai didėjo ir 1993 m. jos pasiekė didžiausią lygį (28,9 proc. BVP)). Paskutiniaisiais metais Lietuvos išlaidos visai socialinei sričiai (įskiriant švietimą, sveikatos bei socialinę apsaugą, kultūrą ir pan.), neoficialiais ekspertų įvertinimais, sudarė 25–27 proc. BVP, iš jų socialinei apsaugai – apie 12–14 proc. BVP. Statistikos departamento skelbiami skaičiai nurodo bendras išlaidas socialinei ir sveikatos apsaugai 1999 m. – 16,6 proc. BVP, 2000 m. – 15,8 proc. BVP (Medaiskis ir kt., 2001).

Lietuvos nacionalinio biudžeto išlaidų socialinei sričiai struktūroje didžiąją dalį sudaro išlaidos švietimui. Išlaidų pozicija, skirta socialinei apsaugai, pasižymi tuo, kad bendroje išlaidų socialinei sričiai struktūroje socialinės apsaugos lyginamoji dalis nuolat didėjo – nuo 19,5 proc. 1996 m. iki 23,2 proc. 2000 m. Sugretinus tai su anksčiau pateiktais duomenimis, pagal kuriuos bendrų išlaidų socialinei sričiai nacionaliniame biudžete lyginamoji dalis beveik nedidėjo, pokytis socialinės apsaugos naudai buvo daugiausia sveikatos apsaugos ir iš dalies sveikatingumo pozicijų sąskaita.

Smulkiau nagrinėjant išlaidų socialinei apsaugai struktūrą galima pastebėti tokias tendencijas: pastaruosius trejus metus didėja pensijų bei pašalpų ir mažėja institucinių paslaugų lyginamosios dalys. Pensijų ir pašalpų struktūroje didesnių struktūrinių pokyčių nėra, išskyrus paramos šeimai valstybinių pašalpų dalies didėjimą. Akivaizdžiai suteikiamas prioritetas spartesniam paramos šeimai valstybinių pašalpų didėjimui, palyginti su kitomis socialinės apsaugos išmokomis.

2 lentelė. Nacionalinio biudžeto išlaidų socialinei sričiai struktūra (proc.)

Išlaidos	1996	1997	1998	1999	2000
Iš viso	100	100	100	100	100
Švietimas	44,8	54,7	56,2	58,5	56,2
Sveikatos apsauga	28,1	16,3	13,5	11,8	12,6
Socialinė apsauga, globa ir rūpyba	19,5	19,6	20,3	21,5	23,2
Sveikatingumas (sportas), rekreacija, kultūra	7,6	9,4	10,0	8,2	8,0

Tačiau vien nacionalinio biudžeto išlaidų analizė mažai ką parodo, kadangi nacionalinis biudžetas finansuoja tik apie penktadalį visų socialinės apsaugos išlaidų. Likusi dalis tenka Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, o jei prijungsimė ir sveikatos apsaugą – Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetui. Konsolidavus biudžetus, paaiškėja, kad Lietuvoje išlaidos pensijoms per penkerius metus padidėjo daugiau negu dvigubai, o palyginti su BVP, nuo 6,5 proc. 1995 m. iki 8,4 proc. 1999 m., taigi sudaro apie du trečdalius socialinės apsaugos išlaidų (Medaiskis ir kt., 2001).

Socialinis draudimas Lietuvoje finansuojamas darbdavių ir apdraustųjų įmokomis. Jos patenka į savarankišką, atskirtą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondą. Darbo rinkos politikos priemonės, iš jų darbo rinkos profesinis mokymas, yra finansuojamos iš Užimtumo fondo, kuris yra formuojamas iš socialinio draudimo fondo lėšų. Socialinė parama finansuojama iš valstybės ir savivaldybių lėšų, surenkamų iš bendrųjų mokesčių.

Valstybinis socialinis draudimas sudaro didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Jis apima beveik visus Lietuvos gyventojus: samdomieji darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys moka socialinio draudimo įmokas, o atsitikus draudiminiam įvykiui gauna

valstybinio socialinio draudimo išmokas (pensijas, pašalpas, kompensacijas). Valstybinio socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems, netekus darbingumo dėl ligos, senatvės, motinystės ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytais atvejais.

Valstybinio socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo principu: socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos jas investuojant, o jas surinkus, iš karto naudojamos socialinio draudimo išmokoms mokėti.

Valstybinis socialinis draudimas buvo kuriamas kaip savarankiška sistema. Tai pasireiškė socialinio draudimo biudžeto atskyrimu nuo valstybės biudžeto bei projektuojant trišalę socialinio draudimo valdymo sistemą. Socialinio draudimo biudžeto atskyrimas nuo valstybės biudžeto reiškia, kad jo lėšos naudojamos tik Valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytoms išmokoms nenaudojant jų kitiems, su socialiniu draudimu nesusijusiems tikslams.

Nors paskutinį dešimtmetį buvo plečiamas apdraustųjų kontingentas, bendras apdraustųjų skaičius per 1991–2000 m. laikotarpį sumažėjo 464,7 tūkst., arba 26,3 proc., žmonių, nors darbingo amžiaus gyventojų skaičius kito nežymiai (1991 m. – 2127,6 tūkst., 2000 m. – 2163,8 tūkst.). Tam įtakos turėjo tai, kad daliai gyventojų iš valstybinės veiklos srities teko pereiti į privatųjį sektorių. Tai lėmė, kad ne visi gyventojai, susiradę naujas darbo vietas, mokėjo socialinio draudimo įmokas (Medaiskis ir kt., 2001).

Daug problemų vis dar kyla ir dėl kaimo žmonių socialinio draudimo. Žemas gyvenimo lygis kaimuose – viena iš priežasčių, dėl kurių socialinio draudimo įmokos nemokamos iš viso arba mokamos ne nuolat. Jei ūkininkai, dabar nemokantys socialinio draudimo įmokų, sulaukę pensinio amžiaus ar tapę invalidais, neturės minimalaus draudimo stažo, jiems nepriklausys nei bazinė senatvės, nei invalidumo pensijos, jų mirties atveju šeimos nariams – našlių ir našlaičių pensijos. Šalpos pensija garantuojama irgi ne visais atvejais. Taigi lieka socialinė pašalpa, kuri gali būti mokama tik 6 mėnesius, taip pat šių pašalpų gavėjai turi atitikti tam tikras pašalpų gavimo sąlygas. Daugelyje Europos šalių kaimo žmonių draudimą dotuoja valstybė. Tačiau valstybės socialinio draudimo įmokos už ekonomiškai silpnus ūkininkus nepajėgs radikaliai išspręsti problemas.

Kaip matome, minusas yra tai, jog valstybinis socialinis draudimas pernelyg orientuotas į samdomus dirbančiuosius ir sunkiai aprėpia kitokio ekonominio aktyvumo asmenis. Todėl – nepakankama valstybinio socialinio draudimo aprėptis (neaprepiami arba beveik neaprepiami šešėlinėje ekonomikoje dirbantys, taip pat smulkūs ūkininkai, kaimo gyventojai, dirbantys žemę, menininkai, kūrybiniai darbuotojai) gresia didelių socialinių grupių, be socialinio draudimo teisių ir tik gausiančių minimalią socialinę paramą, atsiradimu.

1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas - ištirti Lietuvos socialinės piniginės paramos sistemą 1990 - 2006 m. m. socialinių išmokų specialistų akimis bei nustatyti esamos sistemos trūkumus bei privalumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išskirti esminius lūžius piniginės paramos sistemoje.
2. Apibrėžti pagrindines Lietuvos socialinės piniginės paramos gavėjų charakteristikas.
3. Nustatyti kaip Socialinės piniginės paramos raida įtakojo paramos gavėjų gerovę.
4. Nustatyti dabartinės paramos sistemos privalumus bei trūkumus.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip vystėsi socialinė piniginė parama Lietuvoje tik atgavus nepriklausomybę?
2. Kokius esminius lūžius išskirtumėte piniginės paramos sistemoje?
3. Kaip socialinės piniginės paramos raida per šį dešimtmetį įtakojo paramos gavėjų gerovę?
4. Kaip apibrėžtumėte pagrindines Lietuvos socialinės piniginės paramos gavėjų bruožus?
5. Kokie yra dabartinės socialinės piniginės paramos sistemos Lietuvoje privalumai ir trūkumai?
6. Jei Jūs turėtumėte visą galią, ką dar pakeistumėte, kad Lietuvos socialinė piniginė parama būtų tobulesnė ir veiksmingesnė?

2. TYRIMO METODIKA

Kadangi šio tyrimo tikslas yra ištirti Lietuvos Respublikos socialinės pinigines paramos sistemą 1990 - 2006 m. m. socialinių išmokų specialistų akimis bei nustatyti esamos sistemos trūkumus bei privalumus, todėl atliksiu kokybinį tyrimą. Teorinėje dalyje aptariant didžiausius paramos gavėjų blokus bei analizuojant kaip kito paramos sistema per šį dešimtmetį, daugiausiai buvo remtasi LR įstatymais, todėl labai svarbu yra pažvelgti į šią sistemą specialistų akimis, siekiant susisteminti ir apibendrinti visą gautą informaciją.

Specialistams atsakant į jiems pateiktus klausimus, daugiausiai bus gaunama žodinių apibūdinimų, laisvos formos pastabų. Taip pat, kokybinis tyrimas padės atskleisti specialistų nuomones, emocijas, kurios irgi yra svarbios tobulinant paramos sistemą.

Tyrimo metodas – struktūruotas interviu su 4 Vilniaus miesto bei rajono savivaldybių bei biudžetinės įstaigos Socialinės paramos centras išmokų specialistais, eilę metų dirbančiais socialinės pinigines paramos sistemoje.

Analizės procesas: kiekvienas respondento pasakojimas įrašytas į diktofoną, o vėliau perrašytas kaip nuoseklus tekstas ant lapo. Kiekvieno teksto eilutės sunumeruotos, kad būtų galima tiksliai nustatyti žodžio, sakinio ar pastraipos vietą.

Pirmasis analizės etapas – iš teksto išrenkami žodžiai, sakiniai ar pastraipos pagal tokias kategorijas: 1) socialinės paramos vystymasis Lietuvoje; 2) esminiai lūžiai paramos sistemoje; 3) socialinės paramos gavėjų gerovė; 4) paramos gavėjų bruožai; 5) dabartinės sistemos privalumai; 6) dabartinės sistemos trūkumai; 7) kad sistema taptų veiksmingesnė.

Antrasis analizės etapas – išrinkti žodžiai, sakiniai, pastraipos sukonkretinamos, buitinė kalba paverčiama moksline.

Trečiasis analizės etapas – antrinių rezultatų analizė.

Išanalizavus visus keturis interviu šiais trimis etapais, analizės lyginamos tarpusavyje, apibendrinamos ir pateikiami tyrimo rezultatai.

3. KOKYBINIO TYRIMO REZULTATAI

I – 1 trečias analizės etapas – interpretacija

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, pradėta šnekėti apie žmonių socialinę adaptaciją, apie žmonių poreikius bei jų tenkinimo galimybes. Nepriklausoma valstybė manė, kad asmeniui reikia ne tik maisto ir rūbų, bet dar reikia ir rūpintis tuo, kad jis jaustųsi saugus savo bendruomenėje ir visoje visuomenėje. 1990 m. spalio 23d., Atkuriamasis Seimas priėmė Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą (Žin., 1990, Nr. 32-761). Todėl buvo pradėti steigti globos – rūpybos skyriai, kuriuose pradėta teikti parama tiems, kuriems jos reikia. Šiek tiek vėliau, apie 1992 m. pradėta rūpintis ir iki mokyklinio amžiaus vaikais – jiems pradėta teikti kompensacija – 17 Lt 40 ct. Nors valstybė ir stengėsi rūpintis pagalbos prašančiais žmonėmis, tačiau teikiama parama buvo labai maža ir jos neužtekdavo net būtiniausioms reikmėms. 1992 – 1995 m. atsirado socialinė pašalpa. Ji buvo labai maža, apie 90 Lt. Kad gauti nors ir labai mažą tą paramą, asmuo turėjo atitikti nustatytus kriterijus, bet tuo metu dar nebuvo vertinamas asmens (šėimos) turtas. Parama buvo teikiama tik sudarius buities tyrimo aktus (toliau – BTA). Tačiau jei socialiniai darbuotojai nuvykdavo į šeimas (asmens) namus ir sudarydavo BTA, socialinė pašalpa buvo suteikiama beveik visiems. Tuo metu nebuvo ir duomenų apsaugos sistemos, todėl žmonės galėjo lengvai manipuliuoti gaunamomis pašalpomis, nuslėpti turimą turtą ir taip prisidurti prie jau turimų lėšų. Nuo 1994 metų parama buvo skiriama pagal Socialinės paramos skyrimo nuostatus.

Vystantis Lietuvos Respublikos ekonomikai ir sparčiai kylant kainoms, 1999 m. buvo Buto (individualaus gyvenamojo namo) šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensavimo gyventojams, turintiems mažas pajamas, įstatymas (Žin., 1999, Nr. 36-1062). Tačiau ir to nepakako, kad visuomenės nariai jaustųsi saugiai ir užtikrintai. Žmonėms vis dar trūko lėšų pragyvenimui. Vis daugiau žmonių kreipėsi dėl socialinės paramos, o socialiniai darbuotojai negalėjo patikrinti besikreipiančiųjų duomenų apie pajamas ir parama buvo teikiama beveik visiems prašantiems. Ryšium su tuo, apie 2000 m. buvo imtasi priemonių, kad socialiniai darbuotojai galėtų geriau įvertinti šeimos (asmens) padėtį ir tik tada skirti (arba neskirti) socialinę paramą. Buvo pasirašytos sutartys su VĮ Registru centru, SODRA. Taip socialiniai darbuotojai bendradarbiavo (ir iki šiol sėkmingai bendradarbiauja) su šiomis įstaigomis, gaudavo duomenis iš jų duomenų bazių. Įsigaliojus Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymui (Žin., 2000, Nr. 64-1924; 2003, Nr. 15-597) atsirado Asmens duomenų teikimo sutartis. Tai leido duomenis greičiau ir plačiau judėti, kartu užtikrinant asmens duomenų saugumą. Tapo lengviau nustatyti tikrą šeimos padėtį.

Didžiausi pasikeitimai įvyko 2004 m., kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos socialinės pinigines paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352). Jam įsigaliojus, pradėtas vertinti šeimos (asmens) turtas ir pajamos. Todėl žmonėms pasidarė sunkiau nuslėpti realias savo pajamas ir turtą, todėl sumažėjo gavėjų skaičius. Tais pačiais metais buvo priimtas dar vienas įstatymas, labai svarbus šeimos, auginančios vaikus, gyvenimui – LR išmokų vaikams įstatymas (Žin., 2004, Nr. 88-3208). Remiantis juo, pašalpa vaikui buvo pradėta mokėti visoms šeimoms, kurios susilaukė vaikų, nepriklausomai nuo jų materialinės padėties. Vėliau buvo priimtas ir LR Socialinės paramos mokiniams įstatymas (Žin., 2006, Nr. 73-2755), pagal kurį vyriausybė pradėjo skirti lėšas nemokamam maitinimui mokyklose organizuoti bei mokyklinėms priemonėms įsigyti.

Tačiau, nors socialinė pinigine parama vis didėja, ji niekaip neįtakoja socialinės paramos gavėjų gerovės, nes ta parama skiriama tam, kad patenkinti pačius pagrindinius poreikius, padėti šeimai, o ne kurti gerovę.

Išskiriamos dvi pagrindinės paramos gavėjų kategorijos:

1. Apsukrūs gyventojai, kurie turi nelegalius darbus, nelegalias pajamas ir slepia savo turtą. Nemažai iš apsuksčių gyventojų būrio yra ilgalaikiai bedarbiai, kurie, metams bėgant, sugebėjo prisitaikyti prie kintančios sistemos ir apsuksčiai suktis bet kokioje situacijoje.
2. Žmonėms, kuriems iš tiesų reikalinga pagalba. Kai kurie iš šių žmonių bijo kreiptis, kiti – nežino, nors informacija ir skleidžiama tikrai gausiai. Dažnam žmogui būna gėda kreiptis paramos.

Analizuojant socialinės pinigines paramos sistemos raidą, išskiriami šie sistemos privalumai ir trūkumai:

○ PRIVALUMAI:

- Šiuo metu vis labiau išsiginama į šeimos materialinę bei šeimines padėtį, todėl parama skiriama tikslinčiau;
- Teikiant socialinę pinigine paramą pradėtas vertinti ir šeimos (asmens) turtas, todėl sumažėjo gavėjų skaičius;
- Socialiniai darbuotojai turi geresnes sąlygas ir galimybes labiau ir tiksliau iširti šeimos (asmens) padėtį.

○ TRŪKUMAI:

- Socialinės pašalpos teikimas išugdė didelį bedarbių skaičių ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori padėti sau ir gyvena tik iš socialinės pašalpos;

- Netinkamai nustatyta išmoka vaikui (esanti yra per maža, be to, nuo 3 metų, vaikui mokama pašalpa tampa vienoda, nepriklausomai nuo to, kiek šeimoje auga vaikų);
- Tendencija didinti socialines išmokas.

Apžvelgus tikrai gerokai patobulintą socialinės pinigines paramos sistemą, siektina ją dar labiau tobulinti, atsižvelgiant į šiuos faktorius:

- socialinę piniginę paramą labiau integruoti į šeimas, auginančias vaikus;
- skirti didesnę dėmesį daugiavaikėms šeimoms;
- didinti išmoką vaikui;
- darbingo amžiaus žmonėms, kurie prašo pinigines paramos, skaičiaus mažinimą, sugriežtinant paramos gavimo kriterijus.

I – 2 trečias analizės etapas – interpretacija

Socialinės pinigines paramos vystimasis tiesiogiai susijęs su naujais, vis labiau tobulėjančiais įstatymais. Kaip patį pagrindinį lūžį galima būtų išskirti 2004 m. įsigaliojusį Lietuvos Respublikos socialinės pinigines paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymą (Žin., 2003, Nr. 73-3352), kai remiantis juo, buvo pradėtas vertinti besikreipiančiųjų pinigines paramos asmenų turtas.

Remiantis šiuo įstatymu, buvo nustatytas turto lygmuo, kurį viršijus, šeima (asmuo) nebetenka teisės į paramą. Ryšium su tuo, sumažėjo piktnaudžiavimas teikiama pinigine parama. Kitas dalykas, kuris siejasi su šio įstatymo priėmimu yra tas, kad vietoje kelių, tuo metu galiojusių teisės aktų, atsirado vienas, apjungiantis visą socialinę paramą įstatymas. Be to, įsigaliojus jam, teikiamos kompensacijos už būsto šildymą, šaltą bei karštą vandenį, mokamos jau nebe iš savivaldybių biudžeto, o iš valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.

Kalbant apie socialinės pinigines paramos gavėjų gerovę, reiktų pabrėžti, kad parama su gerove nesisieja, o tik padeda išgyventi arba šiek tiek prisidurti prie turimų menkų lėšų. Minint gavėjus, reiktų išsikirti pagrindinius gavėjų „sluoksnius“. Tai yra vidutinio amžiaus bedarbiai, jaunos ar daugiavaikės šeimos, kuriose vienas arba abu tėvai nedirba, vienišos mamos bei pensininkai, besikreipiantys dėl kompensacijų.

Dabartinės sistemos privalumai ir trūkumai būtų išskiriami sekančiai:

o PRIVALUMAI:

- Besikreipiantys dėl socialinės pinigines paramos ar kompensacijų, turi atitikti daug kriterijų, kad gautų tą paramą;

- Esant būtinybei, parama gali būti skiriama išimties atveju.

○ TRŪKUMAI:

- Yra daug ilgalaikių bedarbių, kurie nenori dirbti ir nedirba, bet vis tiek, savo apsukrumu, sugeba gauti paramą;
- Vis dar nemažai žmonių, gaunančių paramą, gauna ir neoficialias pajamas ar nuslepia turimą turtą, o tai įrodyti socialiniams darbuotojams yra sunku;
- Skiriamos išimtyms irgi turi trūkumą – pradėta turto diferenciacija krypsta link to, kad turto normatyvai peržiūrimi paramos gavėjų naudai, todėl atsiranda galimybė daryti išimtyms ir tos išimtyms ne visada skiriamos tikslingai;
- Skiriamos Darbo biržos mokamos išmokos ar stipendijos yra didelės ir nemotyvuoja žmonių dirbti.

Tobulinant socialinės paramos sistemą reikėtų pakeisti Darbo biržos požiūrį į ilgalaikius bedarbius bei naikinti galimybę tokiems žmonėms gauti net ne piniginę paramą.

I – 3 trečias analizės etapas – interpretacija

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1991 m. atsirado Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas (Žin., 1991, Nr. 19-494). Tai buvo vienas pirmųjų žingsnių formuojant nepriklausomos Lietuvos socialinės piniginės paramos sistemą. Vėliau socialinė piniginė parama vystėsi vis priimant naujesnius ir tobulesnius įstatymus, kuriais remiantis, turime šiandienos socialinės piniginės paramos sistemą.

Formuojantis socialinės piniginės paramos sistemai, vienas didžiausių žingsnių buvo 2004 m. priimtas Lietuvos Respublikos socialinės piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352). Remiantis juo, buvo pradėtas vertinti šeimos (asmens) tiek pajamos, tiek turtas, todėl paramą pradėjo gauti tie, kuriems ji būtina – atkrito nemaža dali apgaulinėjančių.

Gavėjai:

- senatvės pensininkai;
- žmonės su negalia;
- daugiavaikės šeimos;
- išsiskyrusios moterys, auginančios vaikus;
- bedarbiai.

Socialinės piniginės paramos sistemos privalumai ir trūkumai:

○ PRIVALUMAI:

- Valstybė didelį dėmesį skiria vaikams

- Didelis dėmesys žmonėms su negalia;
 - Auga socialinės pašalpos dydis bei kompensacijos;
 - Įvesta įvaikinimo pašalpa;
 - Valstybė rūpinasi šeimomis, auginančiomis vaikus.
- TRŪKUMAI:
- Išmoka vaikui įskaičiuojama į šeimos pajamas, kai šeima kreipiasi socialinės paramos.

Kad sistema taptų veiksmingesnė, reikėtų, kad vaiko gaunamos socialinio pobūdžio pajamos neturėtų būti įskaičiuojamos į bendras šeimos pajamas, sprendžiant klausimą dėl socialinės pašalpos skyrimo nepasiturinčioms šeimoms. Taip pat, ypatingai didelį dėmesį bei investicijas skirti tam, kad priversti žmones dirbti. Ir dar vienas dalykas – tai reikėtų didinti išmokas, susijusias su negalia, nes tai yra didelė nelaimė ir į tai turėtų būti kreipiamas ypatingas dėmesys.

I – 4 trečias analizės etapas – interpretacija

Socialinės pinigines paramos vystimosi pradžioje, kai Lietuva tik atgavo nepriklausomybę, skiriant paramą, buvo remiamasi Socialinės pinigines paramos nuostatais. Vėliau buvo pradėta teikti kompensacijos už būsto šildymą, šaltą bei karštą vandenį. Šiuo raidos laikotarpiu, daugiausia kietėsi paramos teikimo sąlygos. Dar vienas pokytis, turėjęs didelę reikšmę raidos procesui tai, kad 2004 m. įsigaliojo Lietuvos Respublikos socialinės pinigines paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352). Jį priėmus, pradėtas vertinti šeimos (asmens) turtas, kuomet remiantis, sumažėjo socialinės pinigines paramos gavėjų skaičius, nes nemažai besikreipiančiųjų viršydavo nustatytus turto normatyvus. Taip pat, pasikeitė nuostata dėl vienišų mamų teisės į paramą. Tik atgavus nepriklausomybę, moterys tarytum buvo skatinamos vienos auginti vaikus, nes tada jos gaudavo nemažą paramą. O šiuo metu jos atvirkščiai, yra skatinamos nurodyti vaiko tėvą bei prisiteisti iš jo alimentus.

Kaip jau ir kiti respondentai minėjo, socialinė parama gerovės niekaip neįtakoja dėl jau anksčiau nurodytų priežasčių. Gavėjai, besikreipiantys dėl socialinės pinigines paramos yra šie:

- mamos, vienos auginančios vaikus;
- prieš pensinio amžiaus žmonės, nerandantys darbo dėl objektyvių priežasčių (ligos, sunkių darbo sąlygų ir pan.);
- turintys lengvesnę negalią žmonės, kurių pensija yra maža;
- asocialūs asmenys.

Kalbant apie dabartinės piniginės socialinės paramos privalumus, galima būtų išskirti tai, kad įvedus turto vertinimą, paramos sistema tapo tikslesnė. Tačiau yra nemažai trūkumų, kuriuos reikėtų pašalinti, kad sistema taptų veiksmingesnė:

- ✓ nėra galimybės patikrinti šeimos (asmens) pajamų, kurių jie turi, bet nenurodo, kai kreipiasi dėl paramos;
- ✓ parama mokama per ilgą laiką;
- ✓ valstybė žiūri į tai, kaip paremti žmones pinigais, o ne į žmogaus įdarbinimo galimybes;
- ✓ nevykdomas socialinis darbas su šeimomis, kurios gauna paramą: tiek prieš paskiriant ją, tiek paramos gavimo laikotarpiu);
- ✓ šiuo metu teikiama piniginė parama yra maža, jos neužtenka pragyvenimui;
- ✓ yra daug mažų išmoku, kurio neturi įtakos valstybės biudžetui, bet pinigai vis tiek išleidžiami;
- ✓ šeimos, kuriose auga daugiau vaikų, negali gauti net socialinės pašalpos, nes jų pajamos viršija normatyvus, kadangi vaiko pinigai yra įskaičiuojami į šeimos pajamas.

Taigi, tobulinant Lietuvos piniginės socialinės paramos sistemą, reikėtų:

- paramą didinti, bet skirti ją tik labai tikslingai, be to, paramą skirti trumpam laikotarpiui, kai šeimai (asmeniui) iš ties yra sunku, o ne tokį laiką, kai gaunama parama tampa pragyvenimo šaltiniu.
- ypatingą dėmesį ir daugiau lėšų skirti tam, kad socialiniai darbuotojai galėtų patikrinti kiekvieną, prašantį paramos ir jį kontroliuoti paramos gavimo laikotarpiu.

4. REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo atkreiptas valstybės dėmesys į silpniausias respublikos visuomenės narius: vienišus senus žmones, socialinių problemų turinčias šeimas, neįgalius asmenis, be globos likusius vaikus, našlaičius ir kitas, turinčias įvairių problemų, žmonių grupes. Reikėjo rūpintis pačiais silpniausiai žmonėmis, suteikiant jiems ne tik maisto ir rūbų, bet ir saugumo jausmą besikeičiančioje aplinkoje. Pirmieji žingsniai buvo nelengvi, bet bėgant metams, jie darėsi vis tvirtesni. Reiktų pabrėžti tai, kad socialinės piniginės paramos vystymasis tiesiogiai susijęs su naujais, vis labiau tobulėjančiais įstatymais, todėl apibendrinant tyrimo rezultatus, norėtusi išskirti pagrindinius vystimosi žingsnius socialinės piniginės paramos raidos sistemoje:

1) 1990 m. spalio 23d., Atkuriamasis Seimas priėmė Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą (Žin., 1990, Nr. 32-761). Pradėti steigti globos – rūpybos skyriai, kuriuose pradėta teikti parama tiems, kuriems jos reikia.

2) 1991 m. įsigaliojo Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas (Žin., 199, Nr. 19-94).

3) apie 1992 m. pradėta rūpintis ir iki mokyklinio amžiaus vaikais – jiems pradėta teikti kompensacija – 17 Lt 40 ct.

4) 1992 – 1995 m. atsirado socialinė pašalpa (apie 90 Lt). Kad gauti nors ir labai mažą tą paramą, asmuo turėjo atitikti nustatytus kriterijus, parama buvo teikiama tik sudarius buities tyrimo aktus (toliau – BTA).

5) nuo 1994 metų parama buvo skiriama pagal Socialinės paramos skyrimo nuostatus.

6) 1999 m. buvo Buto (individualaus gyvenamojo namo) šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensavimo gyventojams, turintiems mažas pajamas, įstatymas (Žin., 1999, Nr. 36-1062).

7) apie 2000 m. buvo pasirašytos sutartys su VĮ Registru centru, SODRA. Įsigaliojus Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymui (Žin., 2000, Nr. 64-1924; 2003, Nr. 15-597) atsirado Asmens duomenų teikimo sutartis. Tai leido duomenis greičiau ir plačiau judėti, kartu užtikrinant asmens duomenų saugumą.

8) 2004 m. įsigaliojo Lietuvos Respublikos socialinės piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352). Jam įsigaliojus, pradėtas vertinti šeimos (asmens) turtas ir pajamos. Žmonėms tapo sunkiau nuslėpti realias savo pajamas ir turtą, todėl sumažėjo gavėjų skaičius.

9) 2004 m. LR išmokų vaikams įstatymas (Žin., 2004, Nr. 88-3208), kuriuo remiantis pašalpa vaikui buvo pradėta mokėti visoms šeimoms, kurios susilaukė vaikų, nepriklausomai nuo jų materialinės padėties.

10) 2006 m. buvo priimtas ir LR Socialinės paramos mokiniams įstatymas (Žin., 2006, Nr. 73-2755), pagal kurį vyriausybė pradėjo skirti lėšas nemokamam maitinimui mokyklose organizuoti bei mokyklinėms priemonėms įsigyti.

Kalbant apie paramos gavėjų gerovę, reiktų pasakyti tai, kad ji niekaip neįtakoja socialinės paramos gavėjų gerovės, nes ta parama skiriama tam, kad patenkinti pačius pagrindinius poreikius, padėti šeimai, o ne kurti gerovę. Žmonės gerovės vardan privalo patys rūpintis savimi, dirbti, o ne palikti tai daryti valstybei.

Pagrindiniai gavėjai:

- ❖ Socialinės rizikos šeimos;
- ❖ Vidutinio amžiaus bedarbiai;
- ❖ Jaunos ar daugiavaikės šeimos, kuriose vienas arba abu iš tėvų dirba;
- ❖ Vienišos mamos;
- ❖ Pensininkai;
- ❖ Žmonės su negalia
- ❖ Prieš pensinio amžiaus žmonės, nerandantys darbo.

Taip pat reiktų paminėti ir tai, kad *gavėjus* galima suskirstyti į dvi *grupes, pagal jų bruožus*:

- 1) Apsukrūs gyventojai, kurie turi nelegalius darbus, nelegalias pajamas ir slepia savo turtą. Nemažai iš apsukrių gyventojų būrio yra ilgalaikiai bedarbiai, kurie, metams bėgant, sugebėjo prisitaikyti prie kintančios sistemos ir apsukriai suktis bet kokioje situacijoje.
- 2) Žmonės, kuriems iš tiesų reikalinga pagalba. Kai kurie iš šių žmonių bijo kreiptis, kiti – nežino, nors informacija ir skleidžiama tikrai gausiai. Dažnam žmogui būna gėda kreiptis paramos.

Apibendrinus tyrimo rezultatus išskirti šie dabartinės socialinės piniginės paramos privalumai ir trūkumai:

- **PRIVALUMAI:**
 - ✓ Šiuo metu vis labiau įsigilinama į šeimos materialinę bei šeiminei padėtį, todėl parama skiriama tiksliau;
 - ✓ Teikiant socialinę piniginę paramą pradėtas vertinti ir šeimos (asmens) turtas, todėl sumažėjo gavėjų skaičius;
 - ✓ Socialiniai darbuotojai turi geresnes sąlygas ir galimybes labiau ir tiksliau ištirti šeimos (asmens) padėtį;
 - ✓ Esant reikalui, parama skiriama išimties atveju;
 - ✓ Valstybės domėjimasis vaikais bei šeimomis, kuriose auga vaikai;
 - ✓ Didelis dėmesys žmonėms su negalia.
- **TRŪKUMAI:**
 - ✓ Socialinės pašalpos teikimas išugdė didelį bedarbių skaičių ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori padėti sau ir gyvena tik iš socialinės pašalpos;
 - ✓ Didelės Darbo biržos išmokos ir stipendijos nemotyvuoja žmonių ieškotis darbo;
 - ✓ Netinkamai nustatyta išmoka vaikui (esanti yra per maža, be to, nuo 3 metų, vaikui mokama pašalpa tampa vienoda, nepriklausomai nuo to, kiek šeimoje auga vaikų);
 - ✓ Išmoka vaikui skaičiuojama į bendras šeimos pajamas sprendžiant klausimą dėl socialinės pašalpos skyrimo nepasiturinčioms šeimoms;
 - ✓ Nėra galimybės patikrinti šeimos (asmens) pajamų, kurių jie turi, bet nuslepia, kai kreipiasi dėl socialinės pašalpos;
 - ✓ Parama per maža, kad tie, kuriems tikrai jos reikia, galėtų realiai iš jos pragyventi;
 - ✓ Parama mokama per ilgą laikotarpį;
 - ✓ Valstybė akcentuoja labiau paramą pinigais, o ne žmogaus įdarbinimo galimybes.

Atsižvelgiant į visus išvardintus trūkumus, galima išskirti veiksnius ir veikimo būdus, kurie galėtų patobulinti dabartinę Lietuvos socialinės piniginės paramos sistemą ir padaryti ją veiksmingesne:

- ✚ Socialinę paramą dar labiau integruoti į šeimas, auginančias vaikus;
- ✚ Didesnį dėmesį skirti daugiavaikėms šeimoms;

- ✚ Didinti išmoką vaikui;
- ✚ Sugriežtinti reikalavimai darbingo amžiaus žmonėms, kurie kreipiasi socialinės pašalpos;
- ✚ Socialinio poveikio priemonės ilgalaikiams bedarbiams;
- ✚ Išmokų, susijusių su negalia, didinimas;
- ✚ Paramos didinimas tiems, kuriems jos iš tiesų reikia;
- ✚ Investicijų didinimas socialinių darbuotojų mokymo srityje

IŠVADOS

1. Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių pajamos yra nepakankamos pragyventi, o gebėjimai pasirūpinti savimi dėl objektyvių priežasčių yra ribotas.
2. Pagrindinis lūžis raidos procese buvo 2004 m. įsigaliojęs LR piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, kurio pagrindu, šalyje pradėta įgyvendinti vieninga pajamų ir turto įvertinimo principu teikiamos socialinės paramos sistema, pagal kurią socialinė parama skiriama ne tik atsižvelgiant į šeimos pajamas, bet ir į turimą turtą.
3. Socialinė parama nesiejama su gavėjų gerove, ji tik padeda išgyventi arba šiek tiek prisidurti prie turimų mažų pajamų.
4. Dabartinė Lietuvos piniginių socialinės paramos sistema yra gera, nes daug dėmesio skiriama šeimoms, auginančioms vaikus; dėmesys skiriamas neįgaliems asmenims; prieš suteikiant socialinę pašalpą yra vertinamas turtas; parama yra tikslesnė.
5. Dabartinė Lietuvos piniginių socialinė parama turi šių trūkumų: yra daug ilgalaikių bedarbių, kurie nenori dirbti ir nori gauti pašalpas; nėra galimybių patikrinti asmens realių pajamų, kai šis kreipiasi dėl socialinės pašalpos; išmokos yra per mažos ir dar nemažai kitų priežasčių.
6. Sistema yra tobulintina, t.y. reikalingos priemonės kovai su nenoru dirbti, parama turėtų būti labiau integruota į šeimas; pati parama turėtų būti dar tikslingesnė.

LITERATŪRA

- 1.LR Konstitucija. Vilnius, 1996 m.
- 2.LR gyventojų socialinės integracijos įstatymas. 2004-11-04, Nr. I-2044// Žin., 1998, Nr. 98-2706.
- 3.LR socialinių paslaugų įstatymas. 2006-01-19, Nr. X-493// Žin., 2006, Nr. 17-589.
- 4.LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas. 2005-05-19, Nr.X-2210// Žin., 2005, Nr. 71-2556.
- 5.LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas. 2004-04-01, Nr. IX-1675//Žin., 2003, Nr.73-3352.
- 6.LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas. 2006-11-21, Nr. X-916//Žin., 2005, Nr. 47-1555.
- 7.LR socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr.X-686//Žin., 2006, Nr. 73-2755.
- 8.LR išmokų vaikams įstatymas Nr. IX-2237//Žin., 2004, Nr. 88-3208.
- 9.LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas Nr. I-696//Žin., 1990, Nr. 32-761.
10. LR Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas Nr. I-1431//Žin., 1991, Nr. 19-494.
11. Baršauskienė V., Leliūgienė I. Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: užsienio šalių patirtis. Monografija. Kaunas, 2001.
12. Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Vilnius: Eugrimas, 2003.
13. L. Dromantienė. Nevyriausybių organizacijų vaidmuo stiprinant socialinę sanglaudą// Socialinis darbas: mokslo darbai. Nr. 2(4). Vilnius, 2003.
14. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000.
15. Neįgaliųjų ir jų šeimos narių teisės ir socialinės garantijos: informacinė apžvalga. Vilnius: UAB „Viltis“, 2003.
16. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998. V.: JTYP, 1998.
17. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1995. V.: JTYP, 1995.
18. Socialinis pranešimas. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2003.
19. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2000. V.: JTYP, 2001.
20. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje: 1999. V.: JTYP, 1999.
21. S. Kuivalainen. Research report 146. Finland: Academic dissertation, 2004.
22. Socialinis pranešimas. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2004.
23. Vaicekauskienė V. Socialinio darbo pagrindai. Paskaitų konspektai. Vilnius, 2003.

24. Lazutka R. Pajamos vartojimas ir skurdas// Žmogaus socialinė raida. Socialinės politikos grupė. Vilnius: Homo Liber, 2001.
25. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija, 1997.
26. Rimkutė J., Voloschuk I. Žmogaus socialinė raida informacinėje sistemoje// Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002-2003 m.: žinios, informacija, technologijos ir žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2003.
27. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. Mokomoji knyga. Vilnius: VU, 2003.
28. Medaiskis T., Biliūnaitė L., Dobrovolskis A. ir kt. Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksnių strategija. Vilnius, 2001.
29. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 1998.
30. LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas. 2004-04-01, Nr. IX-1675//Žin., 2003, Nr.73-3352. [žiūrėta 2007 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1399650776>
31. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1317259198> [žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.].
32. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?740408424> [žiūrėta 2007 m. vasario 24 d.]

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Kokybinė interviu analizė

I-1

1 T. Papasakokite prašau, kaip atsitiko, kad šiandien Jūs dirbate šį darbą?

2 R. / Prasadėjus Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimui // Lietuvos
3 pramonių gamyklos tiesiog bankrutuodavo. Ir tuo metu buvo labai mažinami žmonės,
4 darbuotojai ir tiesiog papuoliau ant tos bangos, kai kūrėsi 1992 metais kūrėsi globos
5 rūpybos skyriai ir tiesiog man buvo pasiūlytas darbas / dirbti socialinį darbą Grigiškių
6 seniūnijoje. Ir likimas lėmė taip, kad aš ten nuėjau, pasikalbėjau su vedėja. Tuo metu
7 socialinį darbą dirbantiems žmonėms nebuvo reikalingas išsilavinimas, ir tiesiog
8 pokalbis lėmė, kad mane priėmė. Ir sėkmingai iki šiolei dirbu. Savo karjera pradėjau
9 Grigiškių seniūnijoje, darbas su žmonėmis laaabaai patiko, labai stengiausi dėl jų,
10 norėjau labai padėti, buvau jauna, energinga, tikrai stengiausi dėl žmonių ir mane
11 pastebėjo – buvau pakviesta į Trakų rajono savivaldybę dirbti vyresniąja specialiste ir
12 po to pasirinkau pašalpų, išmokų mokėjimą šeimoms, šitą kryptį. Su paslaugomis man
13 neteko dirbti, tiesiog išmokos iš valstybės biudžeto šeimoms auginančioms vaikus. //

14 T. O vėliau?

15 R. O vėliau, o vėliau tai Trakų rajono savivaldybėje aš dirbau iki 2000 metų, ir
16 Adamkaus įsakymu reorganizuotas Lietuvos Respublikos teritorinis pasiskirstymas.
17 Kadangi Trakų rajonas buvo ypatingai reorganizuotas, susikūrė dvi savivaldybės: tai
18 Elektrėnų, o Grigiškių seniūniją perkėlė, prijungė prie Vilniaus miesto savivaldybės,
19 todėl aš nuo 2000 metų, prezidento Adamkaus įsakymu buvau perkelta į Vilniaus
20 miesto savivaldybės Socialinės paramos centrą išmokų specialiste ir toliau tai buvo
21 darbas būtent su pašalpų, išmokų skyrimu ir mokėjimu. // Vėliau buvau pakviesta į
22 skyrių dirbti. Dabar dirbu vyriausiąja specialiste. Kuruoju būtent valstybinių pašalpų,
23 išmokų skyrimą ir mokėjimą.

24 T. Ačiū. Prašau, papasakokite, kaip vystėsi socialinė piniginė parama Lietuvoje tik
25 atgavus nepriklausomybę?

26 R. Kaip žinia, iki Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo socialinis
27 aprūpinimas buvo priskirtas prie Sodros funkcijų. O būtent įvykus socialinei atskirčiai
28 žmonės tiesiog negalėjo prisitaikyti prie kintančių pokyčių ir daugelis žmonių liko be
29 darbo. Neturėdami reikalingų įgūdžių ar tai kažkokio išsilavinimo daugelis žmonių
30 tiesiog „liko už borto“, neteko darbo ir tiesiog vyriausybė turėjo imtis rimtų žingsnių,
31 kad padėti tokiems žmonėms. Ir vat prie Abišalos vyriausybės, vyriausybei tada
32 vadovavo ministras Abišala, ir jo vadovavimo laikotarpiu buvo kuriami, steigiami
33 globos – rūpybos skyriai, būtent šiems žmonėms padėti, pagelbėti ir suteikti tiesiog
34 reikalingą pagalbą ir nukreipti tuos žmones, kad jie nebūtų visiškai // be pinigų, be
35 statuso, tokie, kad žmonėms padėti. Ir tie globos – rūpybos skyriai pradėjo kurtis ir
36 mes pradėjome teikti ten socialinę paramą.

37 T. Kurie tai buvo metai?

38 R. Tai buvo 1990 – 1992 metai. Tuomet socialinė parama, sakyčiau, buvo žymiai
39 skurdesnė negu dabar. Jeigu lyginti nuo 1992 metų iki 2007 metų, tai iš tiesų socialinė
40 parama, jos būdai, išmokų dydžiai yra žymiai išaugę, žymiai padidėję. Prisimenu kaip
41 1992 metais buvo skiriamos ir mokamos ikimokyklinio amžiaus vaikams kaip ir
42 kompensacija. Tuo metu ji buvo kažkur apie 17 litų tiktais, 17 litų 40 centų – tai iš
43 tiesų negalėjo patenkinti jokio poreikio, nes tai buvo labai maža parama. //
44 Besikuriant valstybei, tos išmokos visos didėjo ir socialinė parama labai plėtėsi,

45 atsirado naujos išmokų rūšys. Tai socialinė pašalpa / socialinė pašalpa buvo labai
46 mažo dydžio, valstybės remiamos pajamos irgi buvo labai mažos, šiuo metu jau
47 pakankamai pakilęs tas dydis. O tuomet jis buvo, neprisimenu, apie 90 litų ar netgi
48 mažiau. Tai buvo 1992 – 1995 metai. Socialinė pašalpa buvo mokama / šeima arba
49 vienas gyvenantis asmuo turėjo atitikti kriterijus, bet tai niekada nebuvo vertinamas
50 šeimos turtas. Ir tiesiog galima teigti, kad daugelis Lietuvos Respublikos gyventojų
51 pasinaudojo ta šalpa, ta parama ir dirbant šį darbą galima sakyti, kad žmonės aptingo
52 pasirūpinti savimi. Todėl nemanau, kad čia labai gera tendencija didinti šias išmokas.
53 Nes tada žmonės nejaučia atsakomybės būti reiklūs sau, padėti sau. Jiems patogiu būti
54 namuose, gauti išmokas ir jiems to pakanka. Manau, kad didinant išmokas, pagal
55 įstatymą didinti ratą šeimų, kurios gauna paramą, yra ydinga politika Lietuvos
56 Respublikos.

57 T. Kokie tada kriterijai buvo taikomi norint gauti pašalpą šeimai?

58 R. Buvo atsižvelgiama į tuos kriterijus: kad žmogus nedirbtų, kad augintų mažus
59 vaikus iki trijų metų, jei daugiau vaikų, tai iki aštuonerių metų. Tie patys kriterijai,
60 tačiau socialiniai darbuotojai neturėjo duomenų apsaugos sistemos. Buvo labai
61 sudėtinga išsiaiškinti šeimos socialinę padėtį, nebuvo galimybių socialiniams
62 darbuotojams. Taigi viskas buvo daroma atsižvelgiant į žmogaus nuomonę,
63 informaciją pateiktą ir esant reikalui irgi buvo sudarinėjami buities tyrimo aktai, buvo
64 einama į šeimas, žiūrėdavo kaip jie gyveno. Bet dažniausiai, kai surašydavo buities
65 tyrimo aktą, būdavo skiriama pašalpa. Tokia politika gal ir išugdė bedarbių srautą,
66 kadangi // kadangi kai kuriems socialiniams srautams buvo patogiu nedirbti, gauti
67 išmoką, socialinę pašalpą, o jie sau važinėja, dirba kitus, nelegalius darbus. 1994
68 metais socialinė parama buvo skiriama pagal Socialinės pašalpos ir skyrimo
69 nuostatus. Tuomet augant rinkos kainoms buvo pradėta didinti būsto šildymo, karšto
70 vandens, šalto vandens kainos. Tai vat tuomet ir buvo atsižvelgta į tai, kad socialinę
71 pašalpą gaunančios šeimos nesugebės susimokėti už teikiamas paslaugas, buvo
72 priimtas būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui
73 kompensacijų įstatymas. Tai buvo du atskiri įstatymai: Socialinės pašalpos ir skyrimo
74 nuostatai ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam
75 vandeniui kompensacijos įstatymas. Pastarasis įstatymas buvo priimtas 1998 metais.
76 Pagal jį buvo skiriamos kompensacijos, buvo tikslinė kompensacija, buvo pervedama
77 paslaugas teikiančioms organizacijoms, kad palengvinti socialiai remtinų žmonių
78 būklę, materialinę padėtį.

79 T. Kokius esminius lūžius išskirtumėte piniginės paramos sistemoje?

80 R. // Pagrindiniai lūžiai būtų tie, kad nuo 2003 metų ženkliai prasidėję socialiniai
81 pakitimai tęsėsi iki 2004 metų ir iš tikrųjų šiame laikotarpyje buvo didžiausi
82 pasikeitimai. Nes tuo metu buvo įvesta išmoka vaikui. Konkreti išmoka vaikui ir ši
83 išmoka buvo skirta tam, kad ne tik socialiai remtinose šeimose, bet ir kitose šeimose
84 skatinti gimstamumą, kad padėti šeimoms mokėti išmoką vaikui. Tai tikrai matau
85 esminį pakeitimą. Kitas būtų – nuo 2004 m. įsigaliojęs LR piniginės socialinės
86 paramos mažas pajamas gaunantioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims)
87 įstatymas, tuomet pradėta vertinti šeimos ir vieno gyvenančio asmens turtą. Nes iš
88 tikrųjų buvo pastebėta, kad žmonės, gaunantis socialinę paramą, sugebėjo įsigyti ir
89 turto, tiesiog buvo vertinamas ir žmogaus turtas. Pradėjus taikyti šią nuostatą,
90 socialinės pašalpos gavėjų skaičius tikrai sumažėjo, nes pasirodė, kad turto socialiai
91 remtini žmonės turėjo daugiau, negu, tarkim mes, dirbantys žmonės. Ir kitas labai
92 geras žingsnis – nemokamas maitinimas vaikams mokyklose. Buvo priimtas
93 įstatymas, jis buvo „prižiūstas“ prie socialinės paramos mažas pajamas gaunantiems
94 žmonės įstatymo. Šiuo metu jisai veikiantis. Vertinama šeimos pajamos ir šeimos

95 turtas. Ir šiuo metu visi gavėjai, visi vaikučiai gali gauti nemokamą maitinimą.
96 Tiesiog vyriausybė skyrė lėšas: vaikučiams nemokamam maitinimui ir mokyklos
97 priemonėms įsigyti.

98 T. Kaip pasikeitė piniginių paramos sistema 2004 m. įsigaliojus LR piniginių
99 socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems
100 asmenims) įstatymui?

101 R. Ženkliai sumažėjo asmenų, gaunančių socialinę paramą, skaičius. Kita priežastis –
102 tuo metu vyriausybė padidino kitus rodiklius: minimalus pragyvenimo lygis padidėjo,
103 padidėjo valstybės remiamos pajamos. Su kiekvienais metais didėja valstybės
104 remiamos pajamos. Didėja bazinė pensija. Atsižvelgiant į visus šiuos rodiklius, ko
105 gero, šiuo metu pastebėta, kad tų socialinės paramos gavėjų tikrai sumažėjo.

106 T. Papasakokite prašau, kaip, socialinės piniginių paramos raida per šį dešimtmetį
107 įtakojo paramos gavėjų gerovę.

108 R. // Sunku pasakyti, ar tai įtakojo socialinės paramos gavėjų gerovę. Aš manau, kad
109 ta gerovė ko gero // tiesiog socialinė parama skiriama tam, kad patenkinti pagrindinius
110 poreikius. O ta gerovė ko gero gauna socialinę paramą, nelabai įeitų. Kadangi vis dėl
111 to, jei mes norim, kad padėtis pagerėtų, šeimos pirmiausia privalėtų rūpintis tuo, kad
112 daugiau užsidirbtų, tada būtų gerovė. O socialinės paramos teikimas būtų tam, kad
113 socialinės paramos gavėjai užsitikrintų pagrindinius šeimos poreikius. Parama tam,
114 kad padėtų šeimai, o ne tam, kad kurtų gerovę.

115 Iki 2000 metų pašalpos gavėjai buvo apskresni negu valstybė. Tiesiog buvo banga,
116 kai socialinės paramos gavėjai naudojosi ir valstybės teikiama parama ir turėdavo
117 lygiagrečiai kažkokį užsiėmimą. Tikrai tai buvo, tikrai mes tai žinome, tačiau
118 kažkokių svirtų, kad tai apriboti, nebuvo įmanoma. O 2000 metų į šitą sistemą buvo
119 pažvelgta kitaip ir buvo imtasi priemonių kaip išsianalizuoti, kaip geriau įvertinti
120 šeimos padėtį. Tuo tikslu buvo pasirašytos sutartys su Registrų centru, Sodros
121 duomenų teikimo baze, taigi pagal Asmens duomenų teikimo sutartis, kai savivaldybė
122 galėjo pasirašyti šias sutartis, tiesiog labiau dabar įmanoma nustatyti tą tikrą šeimos
123 padėtį ir įsigilinti ir pagaliau, jei yra katastrofiška padėtis, ieškoti būdų kaip tai šeimai
124 iš esmės padėti, Vilniaus savivaldybė tikrai turi būtų kaip padėti, nes socialinei
125 paramai ne tik iš valstybės biudžeto, dar yra ir visa kita parama, kai yra skiriama iš
126 savivaldybės biudžeto lėšų, tai per vienkartinės paramas, per maitinimo, pirties
127 talonus. Ir iš teisų tai yra nemenka parama.

128 Visa tai įvyko tada, kai buvo priimtas Asmens duomenų apsaugos įstatymas ir SADM
129 priiminėjo vis naujesnius teisės aktus, rekomendavo, tai buvo vienas iš tokių punktų,
130 kad savivaldybės socialinės paramos skyriai turėtų galimybę susirinkti apie šeimas
131 informaciją iš kitų institucijų, įmonių. Buvo tiesiog su pareiškėjo sutikimu, pasirašius
132 asmens duomenų teikimo sutartis, buvo galima gauti tokius duomenis, kad
133 išsiaiškinti.

134 T. Prašau apibrėžkite pagrindines Lietuvos socialinės piniginių paramos gavėjų
135 bruožus.

136 R. Galima suskirstyti į dvi kategorijas. Viena, kaip jau minėjau, apskrūs gyventojai,
137 kuries sugeba susitvarkyti savo asmeninius reikalus, turėti savo nelegalų darbą, o kita
138 kategorija žmonių, kuriems tikrai reikalinga parama, netgi neišdrįsta jie prisipažinti,
139 kad jie yra mažas pajamas gaunančios šeimos ir neateina į skyrių, kad prisipašyti tos
140 pagalbos. Aišku, visokių yra žmonių, vieni naudojami gaunama parama, o kiti vengia
141 ir skursta. Yra žmonių, kurių ir prisikviesti negalime, kad ateitų į centrą parašyti
142 prašymą. Kiti žmonės nežino, nors ta informacija yra skleidžiama, jos netrūksta, kur
143 galima gauti paramą, tiesiog reikėtų kreiptis ir būti drąsesniems. Bruožai gal ir yra
144 taip, kad vieni labai jau yra imlūs ir irzlūs, o kiti gal netgi nenori padėti sau.

145 T. Kaip kito paramos gavėjų skaičius ir patys gavėjai nuo 1991 metų iki dabar?
 146 R. Ženkliai sumažėjo, nes pradėjo vertinti turtą. Atsisijoję labai daug šeimų, nes turto
 147 daug turėjo ir sumažėjus bedarbystei Lietuvoje. Kiekvienais metais bedarbstė mažėjo.
 148 Yra tokių gavėjų, kurie yra ilgalaikiai bedarbiai, būtent nuo 1990 metų ir iki dabar.
 149 Dažnai darbo biržoje siūlomo darbo atsisako arba persiregistruoja ir bedarbis yra tada,
 150 kai biržoje registruoti būna pusę metų. Pusę metų jie gauna išmoką, o vėliau jiems
 151 pasiūlyto darbo atsisako, kurį laiką pas mus nesikreipia, nes yra nuostata, kad
 152 atsisakius siūlomo darbo žmogus netenka teisės gauti socialinę pašalpą ir
 153 kompensaciją už būsto šildymą ir vandenį. Tuomet jo šeiminei materialinei padėtis
 154 nepakinta, bet po tam tikro laiko jis vėl užsiregistruoja pašalpai gauti, žino
 155 savivaldybės tvarkas, o kadangi savivaldybė yra pasitvirtinusi išimties tvarką
 156 socialinės paramos skyrimui, tai žmonėms patogiu, jie vėl kreipiasi, aiškinasi, kad
 157 siūlomo darbo atsisako, kad nepatogu važinėti, ar netinkamą darbą pasiūlė darbo
 158 birža, suranda daug priežasčių, kreipiasi dėl socialinės pašalpos skyrimo išimties
 159 atvejais. Būna atveju, kai nepaskiriame, nes akivaizdžiai matosi, kad žmogus fiziškai
 160 stiprus ir matosi, kad ekonomiškai gali pats sau padėti. Bet dažniausiai // socialinės
 161 rizikos šeimos išsiskiria, vyrauja.
 162 T. Ką galvojate apie dabartinę socialinės pinigines paramos sistemą Lietuvoje. Kokie
 163 šio reiškinio privalumai ir trūkumai.
 164 R. Privalumas tas, kad nuo 2003 metų labiau įsigilintą į šeimos padėtį ir materialinę, ir
 165 šeiminei. Ir vienintelis tas kriterijus, kai vertinamas turtas yra gan neblogas. Tačiau
 166 šiuo metu įstatymo nuostatos numato, kad žmogus išnaudojęs visas savo galimybes,
 167 kad praradęs siekius, tokioms šeimoms reikalinga ta parama. Aiškiname žmogui, kad
 168 jis pasirūpintų darbu, nes darbo vietų netrūksta, tai sakyčiau, kad šiuo metu griežčiau
 169 reikėtų vertinti turtą, griežčiau nagrinėti, analizuoti šeimos (asmens) padėtį. Gera tai,
 170 kad socialiniams darbuotojams sudarytos sąlygos, kad tikrinti šeimas. /// Trūkumai tai
 171 turbūt, mano manymu, tas socialinės pašalpos teikimas, turbūt vat gan didelis
 172 skatinimas, didelis nenoras dirbti paties. Iš tiesų, pripažinkim, kad socialinės pašalpos
 173 teikimas tikrai išaugino didelį bedarbių skaičių Lietuvoje. Tikrai buvo patogiu gauti
 174 išmokas bei kartu arba dirbti, arba nedirbti. Tai vienintelis tas neigiamas bruožas tas,
 175 kad pašalpos mokamos net tiems žmonėms, kurie nenori patys sau padėti ir galvoja,
 176 kad jiems valstybė padės. Jiems patogiu sėdėti namuose ir nedirbti. Socialinės paramos
 177 teikimas lygiagrečiai išugdė ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori sau padėti.
 178 T. Jeigu asmeniškai Jūs turėtumėte visą galią, ką dar pakeistumėte, kad Lietuvos
 179 socialinė pinigine parama būtų tobulesnė ir veiksmingesnė?
 180 R. Manychiau, kad socialinė parama būtų labiau integruota į šeimas, auginančias
 181 vaikus. Ypatingai į daugiavaikes šeimas. Būtina joms padėti, tiesiog šeimose, kuriose
 182 auga daugiau vaikų, net didinti išmoką vaikams, nes dabar ar vienas ar trys vaikai,
 183 virš trijų metų susilygina tas dydis. Tai manychiau, kad valstybė turėtų susirūpinti
 184 šeimomis, kuriose auga daug vaikų, teikti paramą vaikams. Net sumažinti pajamų
 185 mokesčių. Reikėtų, kad šeimose augantys vaikai būtų labiau remiami. Bet ne tie
 186 žmonės, kurie yra darbingo amžiaus. Manychiau, kad esant mažam gimstamumui,
 187 valstybė turėtų kreipti didesnę dėmesį į šeimas, auginančias vaikus. O darbingo
 188 amžiaus žmonėms, prašantiems paramos, pakelčiau kriterijus ir mažinčiau jų skaičius.
 189

Pirmas analizės etapas

Socialinės pinigines paramos vystymasis Lietuvoje:

(26) iki LR nepriklausomybės atkūrimo socialinis

(27) aprūpinimas buvo priskirtas prie Sodros funkcijų (...)

(32) Abišala, ir jo vadovavimo laikotarpiu buvo kuriami, steigiami globos – rūpybos

- (33) skyriai (...)
- (34) Ir tie globos – rūpybos skyriai pradėjo kurtis ir mes pradėjome teikti ten
- (35) socialinę paramą...
- (38) tai buvo 1990 – 1992 metai. Tuomet socialinė parama, sakyčiau, buvo žymiai
- (39) skurdesnė negu dabar. Jeigu lyginti nuo 1992 metų iki 2007 metų, tai iš tiesų socialinė
- (40) parama, jos būdai, išmokų dydžiai yra žymiai žymiai išaugę, žymiai padidėję (...)
- (41) (...)1992 metais buvo skiriamos ir mokamos ikimokyklinio amžiaus vaikams kaip ir
- (42) kompensacija. Tuo metu ji buvo 17 litų 40 centų (...)
- (43) (...) negalėjo patenkinti jokių poreikių, nes tai buvo labai maža parama. Besikuriant
- (44) valstybei, tos išmokos visos didėjo ir socialinė parama labai plėtėsi, atsirado naujos
- (45) išmokų rūšys. Tai socialinė pašalpa. Socialinė pašalpa buvo laaabaai mažo dydžio
- (46) valstybės remiamos pajamos irgi buvo labai mažos, šiuo metu jau pakankamai pakilęs tas
- (47) dydis. O tuomet jis buvo, neprisimenu, apie 90 litų... Tai buvo 1992-
- (48) 1995 metai. (...) šeima arba vienas gyvenantis asmuo turėjo
- (49) atitikti kriterijus, bet tai niekada nebuvo vertinamas šeimos turtas(...)
- (51) galima sakyti, kad žmonės aptingo pasirūpinti savimi (...)
- (59) socialiniai darbuotojai neturėjo duomenų apsaugos sistemos. Buvo labai sudėtinga
- (60) išsiaiškinti šeimos socialinę padėtį, nebuvo galimybių socialiniams darbuotojams (...)
- (61) (...) irgi buvo sudarinėjami buities tyrimo aktai (...)
- (63) (...) kai surašydavo buities tyrimo aktą, būdavo skiriama pašalpa...
- (66) (...) 1994 metais socialinė parama buvo skiriama pagal Socialinės
- (67) pašalpos ir skyrimo nuostatus. Tuomet augant rinkos kainoms buvo pradėta didinti būsto
- (68) šildymo, karšto vandens, šalto vandens kainos. Tai vat tuomet ir buvo atsižvelgta į tai,
- (69) kad socialinę pašalpą gaunančios šeimos nesugebės susimokėti už teikiamas paslaugas,
- (70) buvo priimtas būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam
- (71) vandeniui kompensacijų įstatymas. Tai buvo du atskiri įstatymai: Socialinės pašalpos ir
- (72) skyrimo nuostatai ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam
- (73) vandeniui kompensacijas įstatymas. Pastarasis įstatymas buvo priimtas 1998 metais.
- (74) Pagal jį buvo skiriamos kompensacijos, buvo tikslinė kompensacija (...)
- (112) (...) iki 2000 metų pašalpos gavėjai buvo apskresni negu valstybė (...)
- (115) (...) 2000 metų į šią sistemą buvo pažvelgta
- (116) kitaip ir buvo imtasi priemonių kaip išsianalizuoti, kaip geriau įvertinti šeimos padėtį.
- (117) Tuo tikslu buvo pasirašytos sutartys su Registrų centru, Sodros duomenų baze,
- (118) taigi pagal Asmens duomenų teikimo sutartis, kai savivaldybė galėjo pasirašyti šias
- (119) sutartis, tiesiog labiau dabar įmanoma nustatyti tą tikrą šeimos padėtį ir įsigilinti (...)

Esminiai lūžiai:

- (78) (...) nuo 2003 metų ženkliai prasidėję socialiniai
- (79) pakitimai tęsėsi iki 2004 metų ir iš tikrųjų šiame laikotarpyje buvo didžiausi pasikeitimai.
- (80) Nes tuo metu buvo įvesta išmoka vaikui (...)
- (81) ne tik socialiai remtinose šeimose, bet ir kitose šeimose skatinti gimstamumą(...)
- (83) – nuo 2004 m. įsigaliojęs LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms
- (84) šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, tuomet pradėta vertinti šeimos ir
- (85) vieno asmens turta(...)
- (89) (...) geras žingsnis – nemokamas maitinimas vaikams mokyklose. Buvo
- (90) priimtas įstatymas, jis buvo „pririštas“ prie socialinės paramos mažas pajamas
- (91) gaunantiems žmonėms įstatymo. (...) Vertinama šeimos pajamos ir
- (92) šeimos turtas (...)
- (93) (...) vyriausybė skyrė lėšas: vaikučiams nemokamam maitinimui ir mokyklos
- (94) priemonėms įsigyti.

Pokyčiai, įsigaliojus piniginės paramos įstatymui:

- (84) (...) pradėta vertinti šeimos ir
(85) vieno gyvenančio asmens turta (...)
(98) Ženkliai sumažėjo asmenų, gaunančių socialinę paramą, skaičius(...)

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

- (106) (...) socialinė parama skiriama tam, kad patenkinti pagrindinius
(107) poreikius. O ta gerovė ko gero (...) nelabai įeity (...)
(109) (...) socialinės paramos teikimas būtų tam, kad socialinės
(110) paramos gavėjai užsitikrintų pagrindinius šeimos poreikius. Parama tam, kad padėtų
(111) šeimai, o ne tam, kad kurtų gerovę.

Gavėjų bruožai:

- (131) Galima suskirstyti į dvi kategorijas. Viena, kaip jau minėjau, apskrūs gyventojai,
(132) kurie sugeba susitvarkyti savo asmeninius reikalus, turėti savo nelegalų darbą, o kita
(133) kategorija žmonių, kuriems tikrai reikalinga parama, netgi neišdrįsta jie prisipažinti (...)
(136) (...) Yra žmonių, kurių ir prisikviesti negalime, kad ateitų į centrą parašyti prašymą.(...)
(138) (...) vieni labai
(139) jau yra imlūs ir irzlūs, o kiti netgi nenori padėti sau (...)
(143) Yra tokių gavėjų, kurie yra ilgalaikiai bedarbiai, būtent nuo 1990 metų iki dabar. (...)
(155) socialinės rizikos šeimos išsiskiria, vyrauja.(...)
(169) mokamos net tiems žmonėms, kurie nenori patys sau padėti ir galvoja, kad jiems valstybė
(170) padės.(...) Socialinės paramos teikimas lygiagrečiai
(171) išugdė ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori sau padėti.

Dabartinės sistemos privalumai:

- (158) Privalumas tas, kad nuo 2003 metų labiau įsigilinta į šeimos padėtį ir materialinę, ir
(159) šeiminių. (...) vertinamas turtas yra gan neblogas (...)
(164) socialiniams darbuotojams sudarytos sąlygos, kad tikrinti šeimas (...)

Dabartinės sistemos trūkumai:

- (51) (...) nemanau, kad čia labai
(52) gera tendencija didinti šias išmokas (...)
(162) (...) šiuo metu griežčiau reikėtų
(163) vertinti turta, griežčiau nagrinėti, analizuoti šeimos (asmens) padėtį (...)
(165) (...) tas socialinės pašalpos teikimas, turbūt vat gan didelis skatinimas, didelis
(166) nenoras dirbti paties (...) socialinės pašalpos teikimas tikrai
(167) išaugino didelį bedarbių skaičių Lietuvoje.(...)
(168) (...) pašalpos
(169) mokamos net tiems žmonėms, kurie nenori patys sau padėti ir galvoja, kad jiems valstybė
(170) padės.(...) Socialinės paramos teikimas lygiagrečiai
(171) išugdė ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori sau padėti(...)
(176) (...) didinti išmoką vaikams, nes dabar ar vienas, ar trys vaikai, virš trijų
(177) metukų susilygina tas dydis (...)

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- (174) (...) socialinė parama būtų labiau integruota į šeimas, auginančias vaikus.
(175) Ypatingai į daugiavaikes šeimas. (...) šeimose, kuriose auga
(176) daugiau vaikų, net didinti išmoką vaikams, nes dabar ar vienas, ar trys vaikai, virš trijų
(177) metukų susilygina tas dydis (...)
(179) kad šeimose augantys vaikai būtų labiau remiami (...)
(181) (...) darbingo amžiaus žmonėms, prašantiems paramos,
(182) pakelčiau kriterijus ir mažinčiau jų skaičius.

Antras analizės etapas

Socialinės piniginių paramos vystymasis Lietuvoje:

- 1) 1990 – 1992 m. m. globos – rūpybos skyriai, kuriuose pradėta teikti parama;

- 2) 1992 m. ikimokyklinio amžiaus vaikams teikiama kompensacija – 17 Lt. 40 ct.;
- 3) Labai maža parama
- 4) 1992 – 1995 m. m. atsirado socialinė pašalpa, labai maža, apie 90 Lt.;
- 5) Apie 1995 m. šeima (asmuo) turėjo atitikti tam tikrus kriterijus, kad gauti paramą, bet nebuvo vertinamas turtas;
- 6) Nebuvo duomenų apsaugos sistemos;
- 7) Dažniausiai, jei būdavo sudarytas BTA, parama ir būdavo skiriama;
- 8) 1994 m. parama skiriama pagal Socialinės pašalpos skyrimo nuostatus;
- 9) Labai pakilus kainoms, 1998 m. buvo priimtas kompensacijų už būsto šildymą, šaltą ir karštą vandenį;
- 10) 2000 m. buvo imtasi priemonių, kad socialiniai darbuotojai galėtų geriau įvertinti šeimos padėtį;
- 11) Pasirašytos sutartys su Registru centru, Sodros duomenų baze – atsirado Asmens duomenų teikimo sutartis;
- 12) Dabar lengviau nustatyti tikrą šeimos padėtį.

Esminiai lūžiai:

- 1) 2003 – 2004 m. m. buvo didžiausi pasikeitimai: įvestas išmoka vaikui visoms šeimoms
- 2) 2004 m. įsigaliojo LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas.
- 3) Įsigaliojus įstatymui, pradėtas vertinti šeimos (asmens) turtas ir pajamos;
- 4) Pradėtos skirti vyriausybės lėšos nemokamam maitinimui organizuoti ir mokyklinėms priemonėms įsigyti.

Pokyčiai, įsigaliojus piniginės paramos įstatymui:

- 1) pradėtas vertinti šeimos (asmens) turtas ir pajamos;
- 2) ženkliai sumažėjo asmenų, gaunančių socialinę paramą, skaičius.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

1) socialinė parama skiriama tam, kad patenkinti pagrindinius poreikius, padėti šeimai, o e kurti gerovei.

Gavėjų bruožai:

- 1) Dvi kategorijos: apsukrūs gyventojai, slepiantis savo nelegaliai uždirbamas pajamas ir turta bei žmonės, kuriems tikrai reikalinga pagalba;
- 2) Ilgalaikiai bedarbiai (nuo 1990 m. iki dabar);
- 3) Socialinės rizikos šeimos.

Dabartinės sistemos privalumai:

- 1) nuo 2003 metų labiau įsigilinama į šeimos materialinę bei šeimines padėtį;
- 2) Turto vertinimas prieš suteikiant socialinę piniginę paramą;
- 3) Geresnės sąlygos socialiniams darbuotojams, kad ištirti šeimos (asmens) padėtį.

Dabartinės sistemos trūkumai:

- 1) Tendencija didinti socialines išmokas;
- 2) Socialinės pašalpos teikimas išugdė didelį bedarbių skaičių ir socialinės grupės atstovus, kurie nenori sau padėti;
- 3) Per maža išmoka vaikams.
- 4) Nuo trijų metų susilygina mokama pašalpa vaikams, nesvarbu kiek šeimoje augtų vaikų.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- 1) Socialinė parama turėtų būti labiau integruota į šeimas, auginančias vaikus;
- 2) Didesnis dėmesys daugiavaikėms šeimoms;
- 3) Išmokos vaikui didinimas;
- 4) Darbingo amžiaus žmonių, prašančių paramos, skaičiaus mažinimas, sugriežtinant paramos gavimo kriterijus.

1 T. Papasakokite prašau, kaip atsitiko, kad šiandien Jūs dirbate šį darbą?
2 R. Dirbti šį darbą pradėjau atsitiktinai – tiesiog reikėjo darbo, nes reikėjo išlaikyti
3 dukrytę. Tačiau darbas iškart patiko – pradėjau labiau gilintis į visuomenės ir atskirų
4 žmonių problemas, į pačią pinigines paramos sistemą, nes anksčiau mažai tebuvo
5 susidūrusi. Pradėjau nuo darbo priimant klientus, po to išmokau ir duomenų
6 suvedimo, ir tikrintojo darbo.
7 T. Prašau, papasakokite, kaip vystėsi socialinė pinigine parama Lietuvoje tik atgavus
8 nepriklausomybę?
9 R. Negaliu apibūdinti socialinės pinigines paramos vystimosi etapų nuo
10 nepriklausomybės atgavimo pradžios, nes dirbti pradėjau prieš 9 metus pagal
11 veikiančius tuo metu teisės aktus. Manau, kad pinigines socialinės paramos raida
12 tiesiogiai susijusi su naujais tobulesniais ir tobulinamais įstatymais,
13 reglamentuojančiais šią sritį.
14 T. Kokius esminius lūžius išskirtumėte pinigines paramos sistemoje?
15 R. Esminiu lūžiu pavadinčiau tai, kad nuo 2004-04-01 įsigaliojus LR pinigines
16 socialinės paramos mažas pajamas ... įstatymui, nustatant teisę į pinigine paramą,
17 pradėtas vertinti besikreipiančiojo nuosavybe turimas turtas, t. y. numatytas tam tikras
18 šio turto lygmuo, kurį viršijus nebetenkama teisės į paramą. Tai skatina patį asmenį
19 (šeimą) racionaliau disponuoti savo turimu turtu, nesitikint vien tik valstybės
20 paramos; mažina piktnaudžiavimą šia parama. Manau, socialinio teisingumo prasme
21 teigiamas dalykas.
22 T. Kaip pasikeitė pinigines paramos sistema 2004 m. isigaliojus LR pinigines
23 socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems
24 asmenims) įstatymui?
25 R. Vietoj socialinę pašalpą ir būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų
26 kompensavimą reglamentuojančių teisės aktų priimtas vienas pinigine socialinę
27 paramą reglamentuojantis įstatymas; patikslintos ir dar konkrečiau apibrėžtos paramos
28 gavėjų grupės. Kaip minėta, įvestas turto vertės normatyvas. Tiek socialinė pašalpa,
29 tie kompensacijos anksčiau buvo finansuojamos iš savivaldybių biudžetų lėšų;
30 naujajame įstatyme numatyta, kad jos mokamos iš valstybės biudžeto specialiosios
31 tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.
32 T. Papasakokite prašau, kaip, socialinės pinigines paramos raida per šį dešimtmetį
33 įtakojo paramos gavėjų gerovę.
34 R. Ši parama su gerove nelabai siejasi – geriausiu atveju ji padeda išgyventi, kitiems –
35 šiek tiek prisidurti. Beje, geriau būtų, kaip tam posaky, duoti žmogui meškerę, o ne
36 žuvį.
37 T. Prašau apibrėžkite pagrindines Lietuvos socialinės pinigines paramos gavėjų
38 bruožus.
39 R. Vidutinio amžiaus bedarbis(ė), dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių
40 negaunantys darbo (amžius, sveikatos būklė, išsilavinimo ir kvalifikacijos stoka,
41 nenoras dirbti, kartais per dideli reikalavimai), jaunos ar daugiavaikės šeimos,
42 auginančios vaikus, kuriose vienas ar kartais abu tėvai nedirba, vienišos mamos, kurių
43 vaikams nenumatyta tėvystė arba negaunančios alimentų, pensininkai, masiškai
44 besikreipiantys dėl kompensacijų.
45 T. Kaip kito paramos gavėjų skaičius ir patys gavėjai nuo 1991 metų iki dabar?
46 R. Nemanau, kad gavėjų skaičiaus svyravimai būtų buvę žymūs, nes gavėjų grupės
47 nelabai pakito.
48 T. Ką galvojate apie dabartinę socialinės pinigines paramos sistemą Lietuvoje. Kokie
49 šio reiškinio privalumai ir trūkumai.

50 R. Privalumai – pakankamai daug sąlygų, kurias atitikęs gavėjas gali pretenduoti į
51 paramą, bet kokių atveju, esant svarbioms priežastims, jis nepaliekamas be jokios
52 paramos (išimtis). Trūkumai – ilgalaikiai bedarbiai nemotyvuojami darbui, nes
53 naudingiau metų metais nedirbti ir gauti paramą ; beje, daug jų gauna neoficialias
54 pajamas, ką labai sunku įrodyti. Turime tikėti žmogumi, kuris pildo prašymą ir atsako
55 už tai, ką jis nurodo, o tuo yra naudojamas. Sėkmingai pradėta gavėjų diferenciacija
56 pagal turimą turtą pastebimai krypta į tai, kad turto normatyvai peržiūrimi paramos
57 gavėjų naudai, atsirado galimybė daryti išimtis. Kyla abejonė, ar vertėjo tai pradėti,
58 nes su turto vertinimu, duomenų analizavimu, suvedimu susiję nemenkos darbo
59 sąnaudos, beje, žmonės nenurodo neregistruoto turto, piniginių lėšų, etc.
60 T. Jeigu asmeniškai Jūs turėtumėte visą galią, ką dar pakeistumėte, kad Lietuvos
61 socialinė pinigine parama būtų tobulesnė ir veiksmingesnė?
62 R. Dabartinėms sąlygom, kada darbas pats vežasi žmogų ir prašosi dirbamas, keičiau
63 darbo biržos požiūrį į ilgalaikius bedarbius ir apleičiu nenorinčius nei dirbti, nei
64 mokytis ar kelti kvalifikaciją – nesuprantu naujai įdiegto bedarbystės suspendavimo,
65 jei klientas neatvyksta laiku dėl darbo paieškos ir net nesivargina pranešti, kodėl;
66 atsisako po kelis sykius darbo, kursų ir pan. Vėlgi kartojuosi – dabartinės didelės
67 biržos išmokos, stipendijos nemotyvuoja žmonių dirbti. Tokiems net mūsų įstatyme
68 naikinčiau galimybę gauti paramą nepinigine forma. Beje, manau, kad į pajamas
69 reikia įskaityti ir mokymosi stipendijas, kurias gauna iš darbo biržos – dabartiniu metu
70 tai gali siekti iki 600 Lt per mėnesį. Dauguma jų vis tiek nedirba pagal įgytą
71 kvalifikaciją.
72

Pirmas analizės etapas

Socialinės pinigines paramos vystymasis Lietuvoje:

- (10) (...) pinigines socialinės paramos raida tiesiogiai susijusi su naujais tobulesniais ir
- (11) tobulinamais įstatymais, reglamentuojančiais šią sritį.
- (24) (...) Tiek soc. pašalpa, tiek kompensacijos anksčiau buvo finansuojamos iš
- (25) savivaldybių biudžeto lėšų; naujame įstatyme numatyta, kad jo mokamos iš valstybės biudžeto
- (26) specialios tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.

Esminiai lūžiai:

- (13) Esminiu lūžiu pavadinčiau tai, kad nuo 2004-04-01 įsigaliojus LR pinigines socialinės paramos
- (14) mažas pajamas...įstatymui, nustatant teisę į pinigine paramą, pradėtas vertinti besikreipiančiojo
- (15) nuosavybe turimas turtas, t.y. numatytas tam tikras šio turto lygmuo, kurį viršijus nebetenkama
- (16) teisės į paramą (...)
- (24) (...) Tiek soc. pašalpa, tiek kompensacijos anksčiau buvo finansuojamos iš
- (25) savivaldybių biudžeto lėšų; naujame įstatyme numatyta, kad jo mokamos iš valstybės biudžeto
- (26) specialios tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.

Pokyčiai, įsigaliojus pinigines paramos įstatymui:

- (15) nuosavybe turimas turtas, t.y. numatytas tam tikras šio turto lygmuo, kurį viršijus nebetenkama
- (16) teisės į paramą. Tai skatina patį asmenį (šeimą) racionaliau disponuoti savo turtu, nesitikint
- (17) vien tik valstybės paramos; mažina piktnaudžiavimą šia parama. (...)
- (21) Vietoje socialinę pašalpą ir būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų kompensavimą
- (22) reglamentuojančių teisės aktų priimtas vienas pinigine socialinę paramą reglamentuojantis
- (23) įstatymas; patikslintos ir dar konkrečiau apibrėžtos paramos gavėjų grupės.(...) įvestas
- (24) turto vertės normatyvas. Tiek soc. pašalpa, tiek kompensacijos anksčiau buvo finansuojamos iš
- (25) savivaldybių biudžeto lėšų; naujame įstatyme numatyta, kad jo mokamos iš valstybės biudžeto
- (26) specialios tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

(29) Ši parama su gerove nelabai siejasi – geriausiu atveju ji padeda išgyventi, kitiems – šiek tiek
(30) prisidurti (...) geriau (...) duoti žmogui meškerę, o ne žuvį.

Gavėjų bruožai:

- (32) vidutinio amžiaus bedarbis, dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių negaunantys
- (33) darbo (amžius, sveikatos būklė, išsilavinimo ir kvalifikacijos stoka, nenoras dirbti) (...)
- (34) jaunos ar daugiavaikės šeimos, auginančios vaikus, kuriose vienas ar kartais abu
- (35) tėvai nedirba, vienišos mamos, kurių vaikams nenumatyta tėvystė arba negaunančios alimentų,
- (35) pensininkai, masiškai besikreipiantys dėl kompensacijų.
- (36) (...) gavėjų grupės nelabai pakito.

Dabartinės sistemos privalumai:

- (41) (...) pakankamai daug sąlygų, kurias atitikęs gavėjas gali pretenduoti į paramą, bet
- (42) kokių atveju, esant svarbioms priežastims, jis nepaliekamas be jokios paramos (išimtys)

Dabartinės sistemos trūkumai:

- (43) ilgalaikiai bedarbiai nemotyvuojami darbui – naudingiau metų metais nedirbti ir gauti paramą
- (44) beje, daug jų gauna neoficialias pajamas, ką labai sunku įrodyti (...)
- (45) (...) tuo yra naudojamosi. Sėkmingai pradėta gavėjų
- (46) diferenciacija pagal turimą turtą pastebimai krypsta į tai, kad turto normatyvai peržiūrimi paramos
- (47) gavėjų naudai, atsirado galimybė daryti išimtis. Kyla abejonė ar vertėjo tai pradėti, nes su turto
- (48) vertinimu, duomenų analizavimu, suvedimu susiję nemenkos darbo sąnaudos, beje, žmonės
- (49) nenurodo neregistruoto turto, piniginių lėšų (...)
- (56) (...) dabartinės didelės biržos išmokos, stipendijos, nemotyvuoja žmonių dirbti (...)

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- (52) (...) keisčiau darbo biržos
- (53) požiūrį į ilgalaikius bedarbius ir apamai nenorinčius nei dirbti nei mokytis ar kelti kvalifikaciją
- (56) (...) dabartinės didelės biržos išmokos, stipendijos, nemotyvuoja žmonių dirbti. Tokiems net
- (57) mūsų įstatyme naikinčiau galimybę gauti paramą nepiniginę forma. (...) į pajamas
- (58) reikia įskaityti ir mokymosi stipendijas, kurias gauna iš darbo biržos – tai gali siekti
- (59) iki 600 Lt per mėnesį (...)

Antras analizės etapas

Socialinės piniginės paramos vystymasis Lietuvoje:

- 1) Vystymasis tiesiogiai susijęs su naujais, vis labiau tobulinamais, įstatymais

Esminiai lūžiai:

- 1) 2004 m. įsigaliojęs LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas
- 2) Turto vertinimas;

Pokyčiai, įsigaliojus piniginės paramos įstatymui:

- 1) nustatytas turto lygmuo, kurį viršijus nebetenkama teisės į paramą;
- 2) sumažėjo piktnaudžiavimas parama;
- 3) vietoj kelių teisinių aktų atsirado vienas, apjungiantis visą piniginę socialinę paramą;
- 4) Kompensacijos mokamos iš valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos savivaldybių biudžetams.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

- 1) socialinė parama su gerove nesisieja, tik padeda išgyventi arba šiek tiek prisidurti prie turimų menkų lėšų;

Gavėjų bruožai:

- 1) vidutinio amžiaus bedarbis;
- 2) jaunos ar daugiavaikės šeimos, auginančios vaikus, kuriose vienas arba abu tėvai nedirba;
- 3) vienišos mamos;
- 4) pensininkai, besikreipiantys dėl kompensacijų

Dabartinės sistemos privalumai:

- 1) daug sąlygų, kad gauti paramą;
- 2) esant reikalui, parama skiriama išimties atveju.

Dabartinės sistemos trūkumai:

- 1) daug ilgalaikių bedarbių, kurie nenori dirbti, bet gauna paramą;
- 2) daug gaunančių paramą, gauna ir neoficialias pajamas, o tai įrodyti labai sunku;
- 3) pradėta turto diferenciacija krypta link to, kad turto normatyvai peržiūrėti paramos gavėjų naudai, todėl atsirado galimybė daryti išimtis;
- 4) dabartinės didelės Darbo biržos išmokos, stipendijos nemotyvuoja žmonių dirbti.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- 1) reikėtų pakeisti Darbo biržos požiūrį į ilgalaikius bedarbius;
- 2) ilgalaikiams bedarbiams reikėtų naikinti galimybę gauti nepiniginę paramą.

I – 3

1 T. Papasakokite prašau, kaip atsitiko, kad šiandien Jūs dirbate šį darbą?

2 R. Aš šį darbą dirbu jau ilgai // Visų pirma prasidėjo taip, kad aš įsidarbinau iš pradžių
3 kaip sekretorė panašioj sferoj, tik čia buvo Sodroj, kadangi anksčiau nebuvo tokių
4 kaip skyriai, inspektoriai buvo kiekvienam pensijų filiale. Ir išėjo taip, kad su laiku
5 tapau pašalpu inspektore, o paskui, kai buvo reorganizavimas, padarė Vilniaus miesto
6 pašalpu skyrių. Taip aš atsidūriau čia ir jau ilgą laiką dirbu šitam darbe.

7 T. Ačiū. Prašau, papasakokite, kaip vystėsi socialinė piniginė parama Lietuvoje tik
8 atgavus nepriklausomybę?

9 R. Pirmieji žingsniai buvo, kai prasidėjo mano darbas su pašalpom – tai buvo, 1991
10 metais ten tada ir atsirado tas įstatymas mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Iki tol
11 nebuvo, bet aš dabar nepamenu, bet labai mažai gavėjų buvo. O paskui su laiku
12 pradėjo vystytis, daugiau dėmesio skirti socialinei sferai. O toliau išėjo taip, kad buvo
13 visokių įstatymų ir 1995 metais daug buvo panaikintų, bet vietoj jų buvo sukurti nauji
14 įstatymai, kurie leidžia, kad daugiau žmonių masei gauti tą paramą.

15 T. Kokius esminius lūžius išskirtumėte piniginės paramos sistemoje?

16 R. Visų pirma, man labai patiko, kad valstybė domisi vaikais, kad yra visi įstatymai,
17 kad vienkartinė pašalpa yra vaikui. Aišku labai daug dėmesio skiria žmonėms su
18 negalia, kadangi anksčiau, kiek man teko dirbti, gal ir buvo panašios, bet mažai buvo
19 tų pašalpu. Ir aišku, tas dėmesys, kad vis dėl to yra pažeidžiamos grupės kaip
20 pensininkai, žmonės su negalia ir ryšium su tuo, kad augant kainoms, atsirado
21 įstatymas dėl kompensacijų būsto šildymui, karštam ir šaltam vandeniui. Taip pat
22 labai patobulėjo ir socialinių pašalpu skyrimo ta sistema.

23 T. Kaip pasikeitė piniginės paramos sistema 2004 m. įsigaliojus LR piniginės
24 socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems
25 asmenims) įstatymui?

26 R. Irgi labai geras pakeitimas, ryšium su tuo, kad kur mes skiriam tą paramą, mes ne
27 tik žiūrime turimas pajamas, bet ir turta. Tai jau tikrai tą paramą gauna tie asmenys,
28 kuriems ji yra būtina. //

29 T. Papasakokite prašau, kaip, socialinės piniginės paramos raida per šį dešimtmetį
30 įtakojo paramos gavėjų gerovę.

31 R. Na, gerovė, aš tik noriu pasakyti, kad gal tos pašalpos vaikams. Kad vis dėl to čia
32 yra, aišku, nedidelė, bet parama ir kad socialinės pašalpos, ir kompensacijos už būsto
33 šildymą ir vandenį irgi vis dėl to po truputį, po truputį, bet auga. Kaip ir didina tą
34 minimalią algą, visgi yra atsižvelgiama ir į pašalpas. Vis tiek po truputį, bet yra
35 didinamos.

36 T. Prašau apibrėžkite pagrindines Lietuvos socialinės pinigines paramos gavėjų
37 bruožus.

38 R. (juokiasi) Aišku, čia senatvės pensininkai, žmonės, turintys negalia, aišku,
39 nedirbantys. Daugiavaikės šeimos ir gal išsiskyrusios moterys, kurios augina vaikus ir
40 tame tarpe bedarbiai.

41 T. Kaip kito paramos gavėjų skaičius ir patys gavėjai nuo 1991 metų iki dabar?

42 R. // Gal pats gavėjas ir nesikeičia, bet kad jų daugėja, tai taip. 1991 metais buvo tas
43 įstatymas, nelabai kas// žmonės tuo metu turėjo darbo, vis tiek buvo kitaip, negu
44 dabar. Neatsiminsiu, bet pagrindinė buvo, kad kaip ir pas mus bedarbystės kaip ir
45 nebuvo. Motinos kurios augina vaiką ir dėl kažkokių priežasčių nedirba, tai buvo
46 gavėjai. Dar žmonės su negalia, bet tokių kaip bedarbiai aš neprisimenu, kad būtų.
47 Aišku, buvo, bet ne tiek, kiek dabar.

48 T. Ką galvojate apie dabartinę socialinės pinigines paramos sistemą Lietuvoje. Kokie
49 šio reiškinio privalumai ir trūkumai.

50 R. Privalumai, kaip aš minėjau, kad valstybė rūpinasi tais, kurie augina vaikus. Vis gi
51 man labai patiko, kad tą įvaikinimo pašalpą nuo praeitų metų liepos 1 d. priimta.
52 Paskui dar papasakosiu, kad man patiko, kad Sodra žiūri visai kitaip į mamas, kad
53 didina išmokas. Vienintelis trūkumas, man nelabai patinka, kad šeimos išmoka, tie
54 Lt yra skaičiuojamos į pajamas. Ta prasme, turtingai šeimai mes dar pridedam tuos
55 Lt, o šeimai, kuri pretenduoja į socialinę pašalpą, skiriant tą pašalpą mes tuo pinigų
56 imam į pajamas. Kaip ir viena ranka duodam, kita – atimam. Tai čia vat vienintelis
57 niuansas. O taip tai labai labai pasikeitė nuo 1991 m. sistema ir aš manau, kad su laiku
58 viskas bus gerai pas mus. Bet būtų geriau, kad žmonės dirbtų (juokiasi).

59 T. Jeigu asmeniškai Jūs turėtumėte visą galią, ką dar pakeistumėte, kad Lietuvos
60 socialinė pinigine parama būtų tobulesnė ir veiksmingesnė?

61 R. Aš vis dėl to daugiau dėmesio skirčiau, kaip ir dabar po truputį pradėta daryti, kad
62 daugiau investuočiau pinigų į tai, kad įdarbinti tą žmogų. O ne taip, kad jis ateina pas
63 mus ir gauna tą pašalpą. Ir sėdi, ir piktnaudžiauja žmonės. Aš gal daugiau
64 investuočiau į įdarbinimą. Ir didinčiau išmokas, kurios susijusios su negalia. Vis dėl
65 to čia yra targedija ir ne visada žmogus gali dirbti, kai reikia prižiūrėti šeimos narį,
66 kuris turi sunkią negalią. Gal vat jiems duočiau daugiau pinigėlių.

Pirmas analizės etapas

Socialinės pinigines paramos vystymasis Lietuvoje:

(9) Pirmieji žingsniai (...) buvo 1991

(10) metais ten tada ir atsirado tas įstatymas mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Iki tol

(11) (...) labai mažai gavėjų buvo. O paskui su laiku pradėjo

(12) vystytis, daugiau dėmesio skirti socialinei sferai (...) buvo visokių

(13) įstatymų ir 1995 metais buvo daug apnaikintų, bet vietoje jų buvo sukurti nauji įstatymai,

(14) kurie leidžia, kad daugiau žmonių gauti tą paramą.

Esminiai lūžiai:

(20) (...) augant kainoms atsirado įstatymas dėl kompensacijų būsto

(21) šildymui, karštam ir šaltam vandeniui. Labai patobulėjo ir socialinių pašalpų

(22) skyrimo ta sistema.

Pokyčiai, išgaliojus pinigines paramos įstatymui:

(26) (...) mes ne tik

(27) žiūrime turimas pajamas, bet ir turtą. Tą paramą gauna tie asmenys, kuriems ji

(28) yra būtina.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

(31) (...) gal tos pašalpos vaikams (...)

Gavėjų bruožai:

- (36) senatvės pensininkai, žmonės, turintys negalia, aišku,
- (37) nedirbantys. Daugiavaikės šeimos ir gal išsiskyrusios moterys, kurios augina vaikus ir
- (38) tame tarpe bedarbiai.
- (40) Pats gavėjas ir nesikeičia, bet jų daugėja.
- (42) (...) bedarbystės anksčiau kaip ir nebuvo.
- (43) Motinos, kurios augina vaiką ir dėl kažkokių priežasčių nedirba, tai buvo gavėjai (...)

Dabartinės sistemos privalumai:

- (16) (...) kad valstybė domisi vaikais, kad yra visi įstatymai žmonėms su negalia,
- (17) vienkartinė pašalpa vaikui. Daug dėmesio skiria žmonėms su negalia(...)
- (32) (...) socialinės pašalpos ir kompensacijos už būsto šildymą
- (33) ir vandenį irgi vis dėl to po truputį, po truputį, bet auga(...)
- (48) (...) valstybė rūpinasi tais, kurie augina vaikus(...)
- (49) (...) įvaikinimo pašalpa nuo praeitų metų liepos 1 d. priimta (...)
- (50) (...) Sodra visai kitaip žiūri į mamas, kad didina
- (51) išmokas.

Dabartinės sistemos trūkumai:

- (51) (...) šeimos išmoka, tie 52 Lt yra
- (52) skaičiuojama į pajamas. Ta prasme, turtingai šeimai mes dar pridedam tuos 52 Lt, o
- (53) šeimai, kuri pretenduoja į socialinę pašalpą, skiriant tą pašalpą mes tuos pinigus imam į
- (54) pajamas. Kaip ir viena ranka duodam, kita – atimam.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- (56) (...) būtų geriau, kad žmonės dirbtų (...)
- (60) daugiau investuočiau pinigus į tai, kad įdarbinti tą žmogų (...)
- (62) (...) didinčiau išmokas, kurios susijusios su negalia(...)

Antras analizės etapas

Socialinės piniginės paramos vystymasis Lietuvoje:

- 2) 1991 m. atsirado mažas pajams gaunančioms šeimoms įstatymas;
- 3) Vėliau socialinė parama vystėsi vis priimant naujesnius ir tobulesnius įstatymus.

Esminiai lūžiai:

- 1) Įstatymas dėl kompensacijų už šildymą, šaltą bei karštą vandenį.

Pokyčiai, išgaliojus piniginės paramos įstatymui:

- 1) Žiūrimos šeimos (asmens) ir pajamos, ir turtas, todėl paramą gauna tie, kuriems ji būtina.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

- 1) Pašalpa vaikui prisideda prie gerovės

Gavėjų bruožai:

- 1) Senatvės pensininkai;
- 2) Žmonės su negalia;
- 3) Daugiavaikės šeimos;
- 4) Išsiskyrusios moterys, auginančios vaikus;
- 5) Bedarbiai.

Dabartinės sistemos privalumai:

- 1) Valstybės domėjimasis vaikais;
- 2) Didelis dėmesys žmonėms su negalia;
- 3) Auga socialinės pašalpos dydis bei kompensacijos;
- 4) Valstybė rūpinasi šeimomis, auginančiomis vaikus;
- 5) Įvesta įvaikinimo pašalpa.

Dabartinės sistemos trūkumai:

- 1) Išmoka vaikui įskaičiuojama į šeimos pajamas, kai šeima kreipiasi socialinės paramos.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- 1) reikia didesnių investicijų į priemones, priversiančias žmones dirbti;

2) didinti išmokas, susijusias su negalia.

I – 4

1 T. Papasakokite prašau, kaip atsitiko, kad šiandien Jūs dirbate šį darbą?

2 R. Atsitiktinai. Reikia darbo, ieškaisi darbo ir tada priėmė ten, ten ir dirbu. Tai buvo
3 nuo 1994 metų. Dirbau ir klientų priėmime, ir dokumentų suvedime ir čia dabar
4 truputėli kitoks darbas, bet vis tiek darbas su žmonėm, ir duomenų teikimas, ir
5 dokumentų
6 priėmimas.

7 T. Ačiū. Prašau, papasakokite, kaip vystėsi socialinė piniginė parama Lietuvoje tik
8 atgavus nepriklausomybę?

9 R. // Visą laiką parama šeimai yra pririšta prie valstybės remiamų pajamų dydžio. Tai
10 šiaip tas dydis nelabai ir keitėsi. Anksčiau galiojo Socialinės piniginės paramos
11 nuostatai tokie iki įstatymo priėmimo, buvo taip pat nustatytos gavėjų kategorijos,
12 kompensacijos teikiamos jeigu tiksliai atsimenu nuo 1994 – 1995 metų šildymo
13 sezono už šildymą ir šaltą, karštą vandenį. Buvo ta parama // ta parama tokia ir yra
14 visada. Labai ji ir nekito. Keitės gal smulkmenos, gavėjo kategorija gal kokia kita
15 atsirado.

16 T. Kokius esminius lūžius išskirtumėte piniginės paramos sistemoje?

17 R. Ta parama, kadangi ji labai nesikeitė dėl remiamų pajamų dydžio kėlimo, tiktai
18 tiek, kad įstatymuose ir nuostatuose, kurie anksčiau galiojo, tiktai tos gavėjų
19 kategorijos būdavo arba tikslinamos, arba paramos teikimo sąlygos keitėsi, o šiaip
20 didesnis lūžis įsigaliojus socialinės piniginės paramos įstatymui, kai pradėtas vertinti
21 turtas. Įstatyme atsirado nauja nuostata dėl mamų, kurios anksčiau // dėl vienišų
22 mamų teisės į paramą. Buvo nustatyta, kad ta mamytė, kuri vieniša augina vaikelį,
23 norėdama gauti paramą, turi kreiptis į teismą, susirasti tėvelį, prisiteisti išlaikymą.
24 Kaip ir esminis lūžis, kuris apėmė daug gyventojų, mamų, kurios kaip ir iki paramos
25 įstatymo buvo skatinamos būti vienišos, nes už tai būdavo mokami pinigėliai,
26 kažkokios lengvatos. Na, sakykim, kardinaliai apsivertė. O pradėjus vertinti turta,
27 kažkoks procentas gavėjų prarado teisę į paramą. Vien tik dėl to, kad turėjo per daug
28 to turto, kurį mes realiai galim patikrinti. O gavėjai, kurie turi kažkiek to turto, kurio
29 nepatikrinsi ir jie jo nenurodo, tai kaip ir neaišku kaip su tais.

30 T. Kaip pasikeitė piniginės paramos sistema 2004 m. įsigaliojus LR piniginės
31 socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems
32 asmenims) įstatymui?

33 R. Pradėjo vertinti ir kardinaliai dėl vienišų mamų statuso ir tų mamų teisės į
34 paramą. Labai toks didelis lūžis ir daug nepasitenkinimo iš gavėjų.

35 T. Papasakokite prašau, kaip, socialinės piniginės paramos raida per šį dešimtmetį
36 įtakėjo paramos gavėjų gerovę.

37 R. Socialinė parama gerovės niekaip įtakoti negali. Nes 121 Lt buvo anksčiau
38 mokamas ilgą laiką, kiek nesikeitė valstybės remiamų pajamų dydis. Va dabar jis
39 pradėjo po truputį keistis. Ta suma pragyvenimui / jinai net pragyvenimui nėra ta, iš
40 kurios galėtum susimokėti už būstą, nusipirkti maisto ir patenkinti savo būtiniausias
41 poreikis. Tuo labiau gerovės įtakoti jinai jokiais būdais negalėjo.

42 T. Prašau apibrėžkite pagrindines Lietuvos socialinės piniginės paramos gavėjų
43 bruožus.

44 R. Mamos, vienos auginančios vaikus, prieš pensinio amžiaus žmonės, nerandantys
45 darbo, arba kuriems darbo birža negali pasiūlyti nei kursų, nei sveikatos būklės
46 atitinkančio darbo, nes dažniausiai tie žmonės ir turi sveikatos problemų. Turintys
47 lengvesnę negalią, kurių mažesnė pensija ir reikia socialiai parenti. Asocialūs
48 asmenys – tie, kurie negali pasirūpinti savimi dėl tam tikro savo gyvenimo būdo.

49 T. Kaip kito paramos gavėjų skaičius ir patys gavėjai nuo 1991 metų iki dabar?
 50 R. Tie patys gavėjai išliko, tos pačios kategorijos daugiausiai. Daugiavaikės šeimos,
 51 turint daugiau vaikų ir net ir dirbant ir gaunant minimalią ar didesnę algą, parama
 52 teikiama, nes paskaičiavus valstybės remiamų pajamų dydžius kiekvienam asmeniui
 53 nepakanka algos. Tai tos šeimos kurios turi daugiau vaikų, net ir socialinė pašalpa
 54 neišeina, tai kreipiasi dėl kompensacijų. Pensininkai kompensacijų kreipiasi. Kriterijai
 55 yra numatyti įstatyme, skiriant pašalpą mes laikomės įstatymų ir jei žmonės pateikia
 56 visus dokumentus, tai ar jis atitinka tą kriterijų, jis gauna, bet įstatyme // Yra daug
 57 dalykų, kurių nepatikrinsi, net ir to turto turimo asmens negali patikrinti. Negali
 58 patikrinti pajamų, kurių žmonės turi, bet nenurodo. Taip kad, mano nuomone,
 59 trečdaliu paramos gavėjų tikrai neturėtų būt skiriama, jei ją skiriant tik tiems, kuriems
 60 jos labiausiai reikia, patikrinus visas visas aplinkybes. Taip jau rimčiau išsiaiškinus.
 61 T. Ką galvojate apie dabartinę socialinės pinigines paramos sistemą Lietuvoje. Kokie
 62 šio reiškinio privalumai ir trūkumai.
 63 R. Trūkumai tai, kad parama turėtų būt dar labiau tiksliau nustatoma. Ji turėtų būti
 64 didesnė, ta prasme, kad užtektų žmogui iš tiesų pragyventi. Neturėtų būti mokama
 65 parama ilgą laiką, nes dabar yra tokių, kurie gauna parama 8, 9, 6 metus. Jie prisitaikė
 66 prie sistemos ir vengia dirbti. Turėtų būt rimčiau žiūrima į ne į parėmimą pinigais, bet
 67 į sudarymą kažkokių galimybių žmogui veiklai, privaloma tvarka įsidarbinimui. Kaip
 68 ir paslaugas teikti gal būt. Reikėtų tiksliau atsirinkti, kategorijos kaip ir nustatytos, bet
 69 dar reikėtų kiekvienam asmeniui konkrečiai būtų sudarytos galimybės, ten patikrinti
 70 gyvenimo sąlygas, tikrinti ir žiūrėti. Tas socialinis darbas nevykdomas. Jei iš tiesų yra
 71 paramos gavėjai, turėtų būti kažkokia kaip ir mažos socialinės rizikos grupė, kaip ir
 72 skurstantys, su kuriais būtų dirbamas socialinis darbas. Tačiau yra mažai skiriami
 73 maži pinigėliai ir niekas, sakykim, kad veikla su ta šeima nevykdoma. Ir tai tęsiasi
 74 ilgą laiką. Privalumas būtų tas, kad šiuo metu ta sistema yra kažkiek tikslesnė, vien
 75 dėl to, kad įvestas turto vertinimas.
 76 T. Jeigu asmeniškai Jūs turėtumėte visą galią, ką dar pakeistumėte, kad Lietuvos
 77 socialinė pinigine parama būtų tobulesnė ir veiksmingesnė?
 78 R. // Vieną dieną atrodo vienaip, kitą – kitaip (juokiasi). // Pati parama turėtų būti
 79 didesnė. Sakykim, jeigu būtų daugiau žmoniškųjų resursų išteklių, darbuotojų, kad
 80 būtų galima patikrinti kiekvieną gavėją, iš tiesų tikrinamos gyvenimo sąlygos, jį
 81 kontroliuoti paramos laikotarpiu // bet tą paramą skirti iš tiesų daug didesnę. Ir dar yra
 82 daug tokių mažų išmokų, kurios įtakos šeimos biudžetui neturi, bet pinigėliai kaip ir
 83 išleisti. Na, reikėtų, kad būtų viena tokia parama didžiulė, bet skiriama atsižvelgiant
 84 labai į poreikį.
 85

Pirmasis analizės etapas

Socialinės pinigines paramos vystimasis Lietuvoje:

- (8) Visą laiką parama šeimai yra pririšta prie valstybės remiamų pajamų dydžio.
- (9) (...) Anksčiau galiojo Socialinės pinigines paramos nuostatai
- (10) (...) buvo taip pat nustatytos gavėjų kategorijos, kompensacijos
- (11) teikiamos nuo 1994 – 1995 metų šildymo sezono už šildymą ir
- (12) šaltą, karštą vandenį (...) ta parama ir yra visada. Labai ji ir nekito(...)
- (15) Ta parama, kadangi ji labai nesikeitė dėl remiamų pajamų dydžio kėlimo, tiktai tiek,
- (16) kad įstatymuose ir nuostatuose, kurie anksčiau galiojo, tiktai tos gavėjų kategorijos
- (17) būdavo arba tikslinamos, arba paramos teikimo sąlygos keitėsi (...)

Esminiai lūžiai:

- (18) įsigaliojus socialinės pinigines paramos įstatymui, kai pradėtas vertinti turtas. Įstatyme
- (19) atsirado nauja nuostata dėl (...) vienišų mamų teisės į paramą.

(20) Buvo nustatyta, kad ta mamytė, kuri vieniša augina vaikelį, norėdama gauti paramą, turi (21) kreiptis į teismą, susirasti tėvelį, prisiteisti išlaikymą.

(22) (...) iki paramos įstatymo buvo skatinamos būti

(23) vienišos, nes už tai būdavo mokami pinigėliai, kažkokios lengvatos (...)

(24) (...) pradėjus vertinti turta, kažkoks procentas gavėjų prarado teisę į

(25) paramą (...)

(32) Labai toks didelis lūžis buvo ir daug nepasitenkinimo iš gavėjų.

Pokyčiai, įsigaliojus piniginės paramos įstatymui:

(19) atsirado nauja nuostata dėl (...) vienišų mamų teisės į paramą.

(20) Buvo nustatyta, kad ta mamytė, kuri vieniša augina vaikelį, norėdama gauti paramą, turi

(21) kreiptis į teismą, susirasti tėvelį, prisiteisti išlaikymą.

(24) (...) pradėjus vertinti turta, kažkoks procentas gavėjų prarado teisę į

(25) paramą (...) kad turėjo per daug turto, kuri realiai galima patikrinti.(...)

(31) Pradėjo vertinti ir kardinaliai dėl vienišų mamų statuso ir tų mamų teisės į paramą.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

(35) Socialinė parama gerovės niekaip įtakoti negali(...)

(37) Ta suma(...) net pragyvenimui nėra ta, iš kurios galėtum

(38) susimokėti už būstą, nusipirkti maisto ir aptenkinti savo būtinausius poreikius. Tuo

(39) labiau gerovės įtakoti jina jokiais būdais negalėjo.

Gavėjų bruožai:

(41) Mamos, vienos auginančios vaikus, prieš pensinio amžiaus žmonės, nerandantys

(42) darbo, arba kuriem darbo birža negali pasiūlyti nei kursų, nei sveikatos būklės

(43) atitinkančio darbo, nes dažniausiai tie žmonės ir turi sveikatos problemų. Turintys

(44) lengvesnę negalią, kurių mažesnė pensija ir reikia socialiai paremti. Asocialūs asmenys –

(45) tie, kurie negali pasirūpinti savimi dėl tam tikro savo gyvenimo būdo.

(47) Tie patys gavėjai išliko, tos pačios kategorijos daugiausiai.(...)

(50) (...)Tos šeimos, kurios turi daugiau vaikų, net ir socialinė pašalpa

(51) neišeina, tai kreipiasi dėl kompensacijų. Pensininkai kompensacijų kreipiasi. Kriterijai

(52) yra numatyti įstatyme(...)

Dabartinės sistemos privalumai:

(71)(...) šiuo metu sistema yra kažkiek tikslesnė, vien dėl to, kad

(72) įvestas turto vertinimas.

Dabartinės sistemos trūkumai:

(53) (...) Yra daug dalykų,

(54) kurių nepatikinsi, net ir to turto turimo asmens negali patikrinti. Negali patikrinti

(55) pajamų, kurių žmonės turi, bet nenurodo (...) trečdaliu paramos

(56) gavėjų tikrai neturėtų būti skiriama (...)

(60) Parama turėtų būt dar labiau tiksliau nustatoma. Ji turėtų būti

(61) didesnė, ta prasme, kad užtektų žmogui iš tiesų pragyventi. Neturėtų būti mokama parama

(62) ilgą laiką, nes dabar yra tokių, kurie gauna paramą 8,9,6 metus(...)

(63) (...) vengia dirbti. Turėtų būt rimčiau žiūrima ne į parėmimą pinigais, bet į

(64) sudarymą kažkokių galimybių žmonių veiklai, privaloma tvarka įsidarbinimui

(66) reiktų kiekvienam asmeniui konkrečiai būtų sudarytos galimybės, ten patikrinti

(67) gyvenimo sąlygas, tikrinti ir žiūrėti. Tas socialinis darbas nevykdomas.

(69) (...) yra mažai skiriami maži

(70) pinigėliai ir (...) veikla su ta šeima nevykdoma.

(78) (...) Ir dar yra daug tokių

(79) mažų išmokų, kurios įtakos šeimos biudžetui neturi, bet pinigėliai kaip ir išleisti.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

(60) Parama turėtų būt dar labiau tiksliau nustatoma. Ji turėtų būti

- (61) didesnė, ta prasme, kad užtektų žmogui iš tiesų pragyventi. Neturėtų būti mokama parama
- (62) ilgą laiką, nes dabar yra tokių, kurie gauna paramą 8,9,6 metus(...)
- (63) (...) vengia dirbti. Turėtų būti rimčiau žiūrima ne į parėmimą pinigais, bet į
- (64) sudarymą kažkokių galimybių žmonių veiklai, privaloma tvarka įsidarbinimui
- (66) reiktų kiekvienam asmeniui konkrečiai būtų sudarytos galimybės, ten patikrinti
- (67) gyvenimo sąlygas, tikrinti ir žiūrėti.(...)
- (75) (...) Pati parama turėtų būti
- (76) didesnė.(...) jei būtų daugiau žmoniškųjų resursų išteklių, darbuotojų, kad būtų
- (77) galima patikrinti kiekvieną gavėją, iš tiesų tikrinamos gyvenimo sąlygos, jį kontroliuoti
- (78) paramos laikotarpiu, bet tą paramą skirti iš tiesų daug didesnė.(...)
- (80) reiktų, kad būtų viena tokia parama didžiulė, bet skiriama atsižvelgiant labai į poreikį.

Antras analizės etapas

Socialinės piniginės paramos vystymasis Lietuvoje:

- 1) anksčiau galiojo Socialinės piniginės paramos nuostatai;
- 2) nuo 1994 – 1995 metų teikiamos kompensacijos už šildymą, šaltą bei karštą vandenį;
- 3) keitėsi tik paramos teikimo sąlygos.

Esminiai lūžiai:

- 1) 2004 m. įsigaliojus socialinės piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms, įstatymui, pradėtas vertinti turtas;
- 2) Atsirado nauja nuostata dėl vienišų mamų teisės į paramą;

Pokyčiai, įsigaliojus piniginės paramos įstatymui:

- 1) Atsirado nauja nuostata dėl vienišų mamų teisės į paramą;
- 2) Pradėjus vertinti turtą, sumažėjo gavėjų skaičius.

Socialinės paramos gavėjų gerovė:

- 1) Socialinė parama gerovės niekaip neįtakoja.

Gavėjų bruožai:

- 1) Mamos, vienos auginančios vaikus;
- 2) Prieš pensinio amžiaus žmonės, nerandantys darbo dėl objektyvių priežasčių;
- 3) Turintys lengvesnę negalia, kurių pensiją mažą;
- 4) Asocialūs asmenys.

Dabartinės sistemos privalumai:

- 6) Įvedus turto vertinimą, paramos sistema tapo tikslesnė.

Dabartinės sistemos trūkumai:

- 1) Nėra galimybės patikrinti šeimos (asmens) pajamų, kurių jie turi, bet nenurodo, kai kreipiasi dėl paramos;
- 2) Parama turėtų būti didesnė, kad žmonės galėtų realiai pragyventi;
- 3) Parama neturėtų būti mokama ilgą laiką;
- 4) Žiūrima labiau į rėmimą pinigais, o ne į žmogaus įdarbinimo galimybes;
- 5) Nevykdomas socialinis darbas;
- 6) Šeimos, kurios turi daugiau vaikų, net ir socialinė pašalpa neišeina;
- 7) Yra daug mažų išmokų, kurios neturi įtakos valstybės biudžetui, bet pinigai vis tiek išleidžiami.

Kad sistema taptų veiksmingesnė:

- 1) Parama būtų didesnė ir tikslingesnė;
- 2) Parama nebūtų mokama ilgą laiką;
- 3) Daugiau lėšų ir dėmesio skirti tam, kad socialiniai darbuotojai galėtų patikrinti kiekvieną, prašantį paramos ir jį kontroliuoti paramos gavimo laikotarpiu.

pas

